

ÇİN'İN BALKAN POLİTİKASI: KUŞAK-YOL PROJESİ'NİN BÖLGEYE ETKİLERİ

THE BALKAN POLICY OF CHINA: THE IMPACTS OF
THE BELT AND ROAD PROJECT ON THE REGION

Dilruba KURUT*

'Tao guang, yang hui'***

ABSTRACT

China's growing power and influence is reorganizing Asian security, especially the global economy, and the structure and dynamics of global governance in significant and lasting ways. In this process, it is seen that China, which does not have a foreign policy framework regarding the Balkan region and has an indifferent stance, attaches importance to bilateral relations with the Western Balkan countries and continues these relations with its investments in sectors with strategic importance. In this context, the 17+1 initiative contributes to the formation of a wide regional cooperation network, while the Belt-Road project provides a network of alternative and complementary routes to China's foreign trade. It is seen that the Western Balkan countries have a strategic role in the route within the scope of the Belt-Road Project. In this article, from the perspective of dependency theory and modern world systems theory, China's economic investments in the region, long-term project initiatives and efforts to establish institutional relations are discussed by analyzing the policies implemented by China in the Balkans, especially in the last ten years. In addition to these efforts, the important effects of Confucius Institutes, political channels and media organs operating in

** Yaklaşık 1978'den 2008'e kadar Çin'in dış politikasının uygun bir tanımıdır. "Bir şeyler başarırken düşük bir profilde görünün ve zamanınızı bekleyin" anlamına gelmektedir.

ÖZ

Çin'in artan gücü ve etkisi, başta küresel ekonomi olmak üzere, Asya güvenliğini, küresel yönetişimin yapısını ve dinamiklerini önemli ve kalıcı bir şekillerde yeniden düzenlemektedir. Bu süreçte, Balkan bölgesine dair bir dış politika çerçevesi olmayan ve kayıtsız bir duruş sergileyen Çin'in özellikle Batı Balkan ülkeleri ile ikili ilişkilere önem verdiği ve bu ilişkileri stratejik öneme sahip sektörlere yaptığı yatırımlarla sürdürdüğü görülmektedir. Bu bağlamda, 17+1 girişimi, bölgesel olarak geniş bir işbirliği ağı oluşumuna katkı sağlarken, Kuşak-Yol Projesi, Çin'in dış ticaretine alternatif ve tamamlayıcı rotalar ağı sağlamaktadır. Kuşak-Yol Projesi kapsamındaki rotada Batı Balkan ülkelerinin stratejik bir role sahip olduğu görülmektedir. Bu makalede, bağımlılık teorisi ve modern dünya sistemleri teorisi perspektifinden, Çin'in özellikle son on yılda Balkanlar'da uyguladığı politikalar analiz edilerek, Çin'in bölgeye yaptığı ekonomik yatırımlar, uzun vadeli proje girişimleri ve kurumsal ilişki kurma çabaları ele alınmaktadır. Bu çabaların yanında bölge ülkelerinde faaliyet gösteren Konfüçyüs Enstitülerinin, siyasi kanalların ve medya organlarının önemli etkileri görülmektedir. Bu bilgiler ışığında, makalede öncelikle Çin'in Balkan bölgesindeki etki süreci incelenerek tarihsel bir bakış açısı sağlanmış, Kuşak-Yol Projesi'ne dair oluşturulan ekonomik, politik ve kültürel altyapının yarattığı karşılıklı bağımlılık değerlendirilmiştir. Bu incelemeler yapılırken ortaya koyulan hipotez

* Bursa Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doktora Öğrencisi
E-posta: dilrubakurut@gmail.com
ORCID NO: 0000-0001-9092-0107

Makale Atf Bilgisi: KURUT Dilruba (2022).
Çin'in Balkan Politikası: Kuşak-Yol Projesi'nin Bölgeye Etkileri,
Avrasya Etüdleri
Gönderim Tarihi: 25.05.2022 Kabul Tarihi: 29.11.2022

the countries of the region are seen. In the light of this information, first, in the article, a historical perspective was provided by examining the influence process of China in the Balkan region, and the interdependence created by the economic, political and cultural infrastructure created for the Belt-Road project was evaluated. The hypothesis put forward during these examinations is discussed in the context of the countries of the region, based on the deduction method.

Keywords: China, The Balkans, Balkan states, Dependence, Belt and Road Project.

tümnden gelim yönteminden hareketle bölge ülkeleri bağlamında ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Balkanlar, Balkan Devletleri, Bağımlılık, Kuşak ve Yol Projesi.

Giriş

Çin'in uluslararası sistemin önemli bir aktörü haline gelmesinin sebebi, hala gelişmekte olan en büyük güç olması ve GSYİH bakımından dünyadaki ikinci en büyük ekonomiye sahip olmasıdır. Çin'in küresel gücü ve nüfusu her geçen gün büyürken, gelişmekte olan ülkelerin Çin ile yakın ve işbirliğine dayalı bir ilişki kurması, bu ilişkileri devam ettirmesi küresel ekonomi ve güç dengesinin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir. Aynı şekilde, Çin'in de gelişmekte olan Balkan ülkeleriyle ilişkiler kurması, AB pazarına daha rahat erişim sağlamasına yardımcı olurken, ekonomik büyümesini devam ettirmesi ve büyük (grand) stratejisine ulaşması açısından büyük önem taşımaktadır. Bölgeye dair tanımlanmış bir dış politikası olmayan ve kayıtsız bir duruş sergileyen Çin'in özellikle 2010 yılından sonra Batı Balkan ülkeleri ile ikili ilişkilere önem verdiği açıktır. Bu bağlamda, 17+1 girişimi, bölgesel anlamda geniş bir işbirliği ağı oluşumuna katkı sağlarken, Kuşak-Yol Projesi, Çin'in dış ticaretine giderek genişleyen alternatif ve tamamlayıcı rotalar ağı sağlamaktadır. Kuşak-Yol Projesi kapsamındaki rotada Batı Balkan ülkeleri de stratejik bir role sahiptir. Çin, bu ülkelere başta altyapı projeleri olmak üzere, enerji alanında ve potansiyele sahip sektörel alanlarda yüksek kredili yatırımlar yapmaktadır. Çin'in Balkan bölgesi üzerinde kısa vadede olumlu ve faydalı etkileri görülmektedir.

Bu değerlendirme ışığında, bu makalenin ana argümanı, Çin'in bölgeye yatırımları incelenirken hepsinin uzun vadeli geri ödeme planları içerdiği, bunun da ikili ilişkileri pekiştireceği ve dolayısıyla Balkan ülkelerinin borçlandırmak kaydıyla ticari hacmini arttıracaklarını öne sürmektedir. Makalenin organizasyonu da aşağıdaki gibidir: Makalede öncelikle Çin'in Balkan bölgesindeki etki süreci incelenerek tarihsel bir bakış açısı sağlanmıştır. Sonrasında Balkan ülkelerine yapılan yatırımlar, kurulan yakın ilişkiler ve işbirlikleri ele alınmıştır. Son olarak da Kuşak-Yol Projesi'yle oluşturulan ekonomik, politik ve kültürel altyapısının bölgede yarattığı etkiler incelenmiştir.

Modern Dünya Sistemleri Teorisi ve Bağımlılık Teorisi Bağlamında Çin'in Balkan Politikası

Modern dünya sistemi teorisi, ulusal ve uluslararası ekonomik ilişkilerin şekillenmesinde önemli etkilere sahiptir. Çin'in Kuşak-Yol Projesi ekonomik işbirliği ve ilişkiler üzerinden yürütüldüğü için Çin'in Balkan politikası bu teori üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Marksizm, bu teoriyi birçok yönden etkilemiştir. Gilpin, Modern dünya sistemi teorisinin tanımını şu şekilde yapmaktadır; 'dün-

ya piyasası temelde az gelişmiş ülkelerin gelişmiş kapitalist ekonomiler tarafından ekonomik sömürüne yönelik bir mekanizmadır.¹ Wallerstein ve Hopkins, Modern dünya sisteminin gelişimini altı vektör üzerinden değerlendirmiştir. Bu vektörler hem modern dünya teorisinin yapısal çerçevesini oluşturmuş hem de birbirine bağlı olarak gelişmiştir. Bu vektörlerden ilki devletlerarası sistemdir. Diğer önemli vektörler ise; dünya üretim yapısı, dünya emek gücünün yapısı, dünyadaki beşerî refah kalıpları, devletlerin toplumsal birliği sağlama gücü ve bilgi yapılarıdır.² Bu bilgiler ışığında, Çin'in Kuşak-Yol Projesi'nin temel hedefinin küresel ticareti desteklemek ve genişletmek olduğu, bunun da dünya üretim yapısını doğrudan etkilediği görülmektedir. Çin gelişmiş bir ekonomi olarak, az gelişmiş Balkan ülkelerine yaptığı bu yatırımlarla beşerî refah düzeyini yükseltmesi, üretim yapısının en önemli birleşenlerinden olan ulaşım güzergahlarını oluşturması/onarması, Balkan devletlerine teknoloji ve teknik bilgi aktarımı ve işbirliği ağları kurmasıyla modern dünya sisteminin gelişimi üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır.

Modern dünya sistemleri teorisine göre, uluslararası iş bölümü devlet düzeyinde üç aşama (Main-zones- tiers of states) arasında gerçekleşmektedir. Bunlar hiyerarşik olarak düzenlenmiş olan merkez, çevre ve yarı çevredir.³ Dünya ekonomisini merkezden ve çevreden oluşan hiyerarşik bir yapı veya sistem olarak görmek uygun olsa da, çekirdeğin coğrafi konumunun ve ekonomik faaliyetlerin küresel dağılımının, son üç yüzyıldan beri sürekli değiştiğine dikkat edilmelidir.⁴ Braudel, merkez konumunda olan ülkelerde karlı endüstriler, kapitalist tarım, bankacılık ve iyi ticari ilişkilerin olduğuna vurgu yapmaktadır.⁵ Merkez ülke olarak konumlandığımız Çin'in karlı endüstrilere ve Kuşak-Yol Projesi bağlamında iyi ticari ilişkilere sahip olduğu, bankacılık ve ileri teknolojisini de çevre olarak nitelendirilebilecek Balkan ülkelerinde etkin bir şekilde kullandığı görülmektedir.

Heywood'a göre bağımlılık teorisi (dependency theory), nispeten az gelişmiş/yoksul bölgelere veya devletlere bağımlılık dayatılarak oluşturulan uluslararası

- 1 Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press, United Kingdom, 1987, p.66.
- 2 Immanuel Wallerstein, Terence K. Hopkins, *Geçiş Çağı: Dünya Sisteminin Yörüngesi (1945-1925)*, (çev: Nuri Ersoy, Ender Abadoğlu, Orhan Akalın, Yücel Kaya), Avesta Yayınları, İstanbul, 2000, ss.10-11.
- 3 Theda Skocpol, "Wallerstein's World Capitalist System: A Theoretical and Historical Critique", *American Journal of Sociology*, The University of Chicago Press, No.5, 1977, Vol:82), p.1078.
- 4 Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press, United Kingdom, 1987, p.85.
- 5 Fernand Braudel, *Afterthoughts on Material Civilization and Capitalism*, (Translate by Patricia M. Ranum). Johns Hopkins University Press. Baltimore and London, 1979, pp.89-93.

yapısal dengesizlikler üzerine çalışan Neo-Marksist teoridir.⁶ Bu teori, ekonomi, kültür ve politikanın ülkelerin kalkınma politikasında nasıl etkileri olduğu üzerine çalışmalar yapmaktadır. Bağımlılık teorisyenleri, uluslararası sistemi Modern Dünya Sistemleri teorisinden farklı olarak iki grupta ele almaktadır. Bunlardan ilki olan egemen ülkeler; OECD'nin sanayileşmiş ülkeleri olarak kabul edilmektedir. İkincisi, bağımlı devletler olarak Latin Amerika, Asya ve Afrika'da bulunan kişi başına gayri safi milli hasılası düşük olan ve döviz kazançları için büyük ölçüde tek bir emtia ihracatına dayanan ülkelere oluşmaktadır.⁷ Teorinin temelini koyulan bu iki grup; dominant ve bağımlı devletler⁸, kuzey ve güney⁹, metropol ve uydu¹⁰, merkez ve çevre¹¹ olarak da adlandırılmıştır. Bağımlı devletlerin ekonomik faaliyetleri, dış güçlerin ve dominant devletlerin etkisine açıktır.¹² Bu noktada, Balkan ülkelerinin ekonomik faaliyetlerinde Çin'in artan bir etkisi olduğu ve bu etkinin de bir bağımlılık yarattığı söylenebilmektedir. Bunu ülke bazında yapılan incelemelerde net bir şekilde takip etmek mümkün olacaktır.

Bağımlı ülkelerin üretimi arttırmak için sermaye ve krediye olan ihtiyacı, egemen ülkelerce karşılanarak (bağımlı) ülke üzerindeki ekonomik kontrol sağlanmaktadır. Bağımlı ülkeler için bu ilişkiler, yurt içinde üretilen üretim fazlasının (surplus generated domestically) bir kısmını taşıyan ve üretken kaynakları (productive resources) üzerinde kontrol kaybına yol açan bir kar ve faiz ihracatını temsil etmektedir.¹³ Çin'in Kuşak-Yol Projesi'ne bağlı olarak Balkan ülkelerine yüksek sermaye ve kredi sağladığı, bu şekilde kendine borçlandırarak bir bağımlılık yarattığı sonucuna varılabilir. Çin Kalkınma Bankası ve Exim Bank'ın 2013-2015'teki kredi uygulamalarına ilişkin bir araştırma, denizaşırı kredilerin ve fonların %70'inin, Çin ekipmanı satın almak ve projelere Çinli işgücünü da-

-
- 6 Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, Adres Yayınları, (çev: Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir), Ankara, 2011, s.101.
- 7 Vincent Ferraro, "Dependency Theory: An Introduction", *The Development Economics Reader*, (Ed. Giorgio Secondi), Routledge, London, 2008, pp.58-64.
- 8 Vincent Ferraro, "Dependency Theory: An Introduction", *The Development Economics Reader*, (Ed. Giorgio Secondi), Routledge, London, 2008, pp. 58-64.
- 9 Ronald Findlay, "Growth and Development in Trade Model", *Handbook of International Economics*, Cilt .1, 1984, pp.185-236.
- 10 Andre Gunder Frank, *The Development of Underdevelopment*, New York, 1996
- 11 Raul Prebisch, "Commercial Policy in the Underdeveloped Countries", *American Sociological Review*, No.2,(1959, Cilt:49) pp. 251-273.
- 12 Scott Nicholas Romaniuk, "Dependency Theory", *The Sage Encyclopedia of War: Social Science Perspectives* (Ed. P. Joseph), Sage Publications, 2017, pp.482-483.
- 13 Theotonio Dos Santos, "The Structure of Dependence", *The American Economic Review*, No.2. (Paper and Proceedings of the Eighty Second Annual Meeting of the American Economic Association, Vol:60) 1970, p.231.

hil etmek için kullanılması şartıyla verildiğini göstermektedir. Bazı durumlarda, Çin'den kredi alan devlete ait şirketler, Çinli taşeronlarla sözleşmeye bağlı olarak çalışmak zorunda bırakılmıştır.¹⁴ Bu durumun örnekleri, ülke analizlerinde yer almaktadır. Çin, verilen kredilerin ve fonların kendine ekonomik faydalar sağlamasını, küresel pazardaki konumunu güçlendirmesini istemektedir.

Soğuk Savaş Döneminde Çin'in Balkanlarla İlişkileri

Soğuk Savaş döneminde komünist bir tutum sergileyen Çin'in Balkan ülkeleri üzerinde doğrudan bir rol üstlenmediği ve bölgeye yönelik bir politika izlemediği görülmektedir. Çin'in bölge ile teması, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin 1947 yılında Kuomintang (Milliyetçi) hükümetini tanımasına kadar uzanmaktadır. Fakat Yugoslav dış politikasının resmi tarihi, Çin-Yugoslavya ilişkilerinin başlangıcını, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin Çin Halk Cumhuriyeti'ni resmi olarak tanıdığı Ekim 1949 olarak kabul etmektedir. Bu süreçte, Çin'in Balkan bölgesine dair bir politikası olmadığı gibi, Yugoslavya da Uzakdoğu'da diplomatik bir misyon gerçekleştirecek araçlara ve maddi fona sahip değildi. Çin ve Yugoslavya arasındaki ilişkilerin sınırlı kalmasının bir diğer önemli sebebi ise; Tito'nun Sovyetlerin Çin planlarına müdahale etmek istemeyişiydi. Çünkü Tito, Sovyetlerin Çin'deki planlamasının Moskova için önemli ve hassas bir konu olduğunun farkındaydı.¹⁵ Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında ideolojik yönden SSCB ile uyumlu politikalar yürüten Çin, Yugoslavya'nın revizyonist tutumlarını eleştirilmekteydi. Bu noktada, Tito da Yugoslavya'nın dünya sosyalist hareketini terk etmediğini vurgulamakla beraber bu görüşün altında yatan sebebin, Çin'in bu konudaki kışkırtıcı tutumları olduğunu belirtiyordu.¹⁶

1968 SSCB'nin Çekoslovakya işgali sonrasında, Çin'in Sovyet komünizm söylemlerine/iddialarına muhalefet olunan bir noktada, Arnavutluk ile işbirliği yaptığı görülmektedir¹⁷, fakat bu işbirliği uzun sürmemiştir. Pekin yönetimi, Arnavutluk ile ilişkilerin sonlandığı 1978 yılına kadar Balkanlar'da tutarlı bir politika

14 Plamen Tonchev, *China's Road: Into the Western Balkans*, European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017, p.4.

15 Jovan Čavoški, "Overstepping the Balkan Boundaries: The Lesser Known History of Yugoslavia's Early Relations with Asian Countries (New Evidence from Yugoslav/Serbian Archives)", *Cold War History*, Vol. 11, (2011, No:4) pp.557-560.

16 Leslie Benson, *Yugoslavia: A Concise History*, Palgrave Macmillan, Hampshire, England, 2004, p.103.

17 Çin-Sovyet bölünmesi Moskova'nın Avrupa ve Balkanlardaki saygınlığını zedeledi, Çin özellikle 1950'li yıllarda Doğu Avrupa'daki muhafazakârlar ve Balkanlar üzerinde bir tehdit oluşturuyordu. Arnavutluk bu süreçte Pekin'i Moskova yönetimine karşı kullanmıştır, işbirliği yapmıştır (Mark Mazower, *Karanlık Kıta: Avrupa'nın 20. Yüzyılı*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1998:2008, ss.330-332)

yürütememiştir.¹⁸ Yaklaşık 20 yıl süren Çin- Arnavutluk arasındaki müttefiklik 1978 yılında aniden sonlanmıştır. Müttefikliğin sonlanmasını anlayabilmek için dönemin birtakım önemli gelişmelerine değinmek faydalı olacaktır. Çin Komünist Parti lideri Hua Guofeng, 1978 yılının Ağustos ayında Romanya (Nikolay Çavuşesku) ve Yugoslavya'yı (Josip Broz Tito) ziyaret etmiştir. Bu ziyaretler, Soğuk Savaş döneminin iki süper gücünün Balkan devletlerinin geleceğine dair endişelerinin artmasına sebep olmuştur. Çünkü İkinci Dünya Savaşından beri süper güçler, Balkan devletleri üzerindeki önceliklerine dair kayda değer bir girişimde bulunmamıştı.¹⁹ Nitekim Çin bu ziyaretler sonucunda Yugoslavya ve Romanya ile ekonomik, siyasi ve kişisel bağlarını geliştirmek uğruna Enver Hoca yönetimindeki Arnavutluk'la bağlarını zayıflatmıştı. Arnavutluk'un tutumuna bağlı olarak da ilişkiler sonlanmıştı. Mao'nun üçüncü dünya teorisinden de hareketle, Çin, Balkan bölgesini Sovyetlerin etki alanında bir dayanak bölgesi, üçüncü dünyaya açılmasında yardımcı olabilecek bir ilişki ağı olarak görmeye başlamış ve Balkanlar'ı bir diplomatik saldırı unsuru olarak kabul etmiştir. Fakat Avrupa'da yaşanan çeşitli olaylar Çin'in bölgede güçlü ilişkiler kurmasını engellemiştir. Bu olaylar; demir perdenin yıkılması, Yugoslavya'nın kanlı bir süreçle dağılması, Balkan ülkelerinin istikrarlı yapıya geçişleri, vb. Devam eden süreçte, Çin yönetimi; ticaret, enerji yatırımları ve siyasi ittifaklar kurarak yeni bir strateji oluşturma gerekliliği hissetmiştir.²⁰

Bu makalede ele alınacak ülkeler Yugoslavya'nın dağılması sonucu bağımsızlığını kazanmış ülkelerden (Kuzey Makedonya, Kosova, Sırbistan, Bosna Hersek, Karadağ) ve Arnavutluk'tan oluşmaktadır. Bu sebeple ülke Soğuk Savaş dönemi politikaları, Yugoslavya ve Arnavutluk üzerinden kısaca değerlendirilmiştir.

Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Balkan Ülkelerine Yönelik Yaklaşımı ve Politikaları

Balkanlar'ı bir diplomatik saldırı unsuru olarak gören ve uzun yıllar Doğu ve Orta Avrupa'ya yönelik politikalar planlayan Çin, küresel mali kriz sonrasında bu planlarını uygulamaya koyma fırsatı bulmuştur.²¹ Çin ile Doğu ve Orta Avrupa da bulunan 16 ülke, 2011 yılında Budapeşte'de bir ticaret ve yatırım zirvesi

18 Loic Poulain, "China's New Balkan Strategy", *Central Europe Watch*, No.2, (2011, Vol:1), p.1.

19 David A. Andelman, "China's Balkan Strategy", *International Security*, No.3, (1979, Vol:4), p.60.

20 Loic Poulain, "China's New Balkan Strategy", *Central Europe Watch*, No.2,(2011, Vol:1), p.1.

21 Anastas Vangeli, Dragan Pavličević, "Introduction: New Perspectives on China-Central and Eastern Europe Relations", *Asia Europe Journal*, No.4, (2019, Vol:17), pp.361-362.

gerçekleştirmiştir. Zirveye katılan ülkeler; Çin, Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Karadağ, (Kuzey) Makedonya, Polonya, Romanya, Sırbistan, Slovakya ve Slovenya'dır.²² 2019 yılında bu zirve Yunanistan'ın katılımıyla 17+1 girişimi olarak adlandırılmıştır. 17+1 girişimi bağlamında, Orta ve Doğu Avrupa'dan 17 ülke ve Çin bir dizi kurumsallaşmış üst düzey toplantı, çok sayıda sektörel işbirliği mekanizması, diğer diyalog ve değişim faaliyetleri aracılığıyla bir araya gelmektedir. Bu girişim kapsamında birçok altyapı çalışması başta olmak üzere, otoyol ve enerji santrallerinin inşasında ortak projeler yapılmıştır.²³ Çin'in Orta ve Doğu Avrupa'da, '17+1' formatı aracılığıyla artan rolü ve etkisi, Pekin'in küresel "dışarı çıkma" (go out) stratejisinin bir parçasıdır. Balkan ülkeleri açısından bakıldığında, Çin bölgesel ve ulusal kalkınma için ihtiyaç duyulan sermayeyi sağladığı için bir finansman kaynağı olarak görülmektedir. Çin'in ekonomik girişimleri bu ülkelerin hükümetleri tarafından olumlu karşılanmaktadır.²⁴ Batı Balkan ülkeleri, Çin finansmanını AB ile yaşanan ikilemin üstesinden gelmek için kullanmaktadır. AB'ye katılmadan Balkan ülkelerinin (aday ülke konumunda olsalar dahi) büyük AB yapısal fonlarına erişimi mümkün değildir. AB'ye katılım yolunda ilerleme kaydedebilmek için de ülkelerin hem kendi sınırları içinde hem de komşularıyla, altyapı ve ulaşım bağlantılarını iyileştirmeleri gerekmektedir. Avrupa Birliği'nin nispeten yavaş proje kabul süreci, hazırlık süreci ve diğer kurumsal engelleri karşısında Çin, kolaylaştırılmış onay süreçleri, devlet destekli finansman ve hızlı uygulama teklifiyle genellikle çekici bir alternatif sunabilmektedir.²⁵ Bu noktada, Çin kredileri ve yatırımları, Balkan ülkelerinin AB üyeliği ve ulusal kalkınması için büyük önem arz etmektedir.

Bu bilgilerden hareketle, Çin'in bölgeye olan yatırımları her iki tarafında fayda sağladığı bir süreç olarak görülmektedir. Balkan ülkelerinin Çin için önemine ve avantajlarına bakıldığında birkaç sebep ön plana çıkmaktadır; (I) 17+1 girişimine bağlı değerlendirildiğinde, Çin küresel ticaretini desteklemek ve genişletmek için Güneydoğu Avrupa ülkelerinde bölgesel liman, demiryolu ve karayolu altyapısına yapılan yatırımların finansmanını sağlamaktadır. Pekin yönetimi, bölgeye yön-

22 Çin, Kosova'yı resmi olarak tanımadığı için 17+1 girişimine ve Kuşak-Yol Projesine dahil etmemiştir.

23 Dragan Pavličević, "Structural Power and the China-EU-Western Balkans Triangular Relations", *Asia Europe Journal*, No.4, (2019, Vol:17), p.445.

24 Plamen Tonchev, *China's Road: Into the Western Balkans*. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017, pp.2-3.

25 Oleg Levitin, Jakov Milatovic, Peter Sanfey, "China and South-Eastern Europe: Infrastructure, Trade and Investment Link", *Department of Economics, Policy and Governance*, EBRD, 2016, p.1.

lendirilen doğrudan yabancı yatırımların Güneydoğu Avrupa ülkelerinin önemli büyüme potansiyeline katkı sağlayacağı, bu büyümenin de beraberinde Batı Balkan ülkelerini de kapsayan bir entegrasyonu getireceğine inanmaktadır. (II) Ekonomik açıdan bakıldığında, Balkan ülkelerinin AB üyeliği, Çin'in AB pazarlarına ve Batı Balkan ülkelerinin pazarlarına daha iyi erişim fırsatı sunabilecek potansiyelindedir.²⁶

Pekin yönetimi, 2013 yılından sonra, Orta Avrupa ve Balkan AB üyelerini de içeren 17+1 formatında, daha kapsamlı bir stratejiye sahip bölgesel bir girişime odaklanmıştır; “Kuşak-Yol Projesi”. Bu girişimle birlikte Çin, ürünlerinin hedef pazarlara erişimini kolaylaştırmak ve hızlandırmak için Afro-Avrasya'daki fiziksel bağlantıyı iyileştirmeye yönelik daha geniş bir strateji izlemeye başlamıştır. Ayrıca Çin, belirli bir potansiyele sahip olan sektörlerdeki yatırım fırsatlarından yararlanmaya çalışmaktadır.²⁷

Çin, bağımsızlığını tanımayı reddettiği Kosova dışındaki tüm Batı Balkan ülkeleriyle ekonomik ve teknik işbirliği anlaşmaları imzalamaya çalışmıştır. Çin, elektrik enerjisi üretimi, madencilik, ağır sanayi ve ulaşım altyapısı alanlarındaki projelerin yürütülmesi için uzun vadeli düşük faizli krediler şeklinde milyarlarca Dolar dağıtarak/tevzi ederek bölgede bir yatırımcı olarak hareket etmektedir.²⁸

1. Kuzey Makedonya

Kuzey Makedonya, Yugoslavya Federasyonunun şiddetli çöküşünün ardından 1991 yılında ulusal bir bağımsızlık referandumu düzenlemiş, nüfusun %95'inin oyuyla Makedonya Cumhuriyeti olarak tam egemenliğini ve bağımsızlığını ilan etmiştir (Europa Direct Strasbourg, çevrimiçi kaynak).²⁹ Bağımsızlığı ilan etmesinden sonra güney komşusu Yunanistan ile ülkenin ismi üzerine anlaşmazlıklar yaşamıştır. Makedonya ve Yunanistan, BM aracılığıyla birçok görüşme yapmış, fakat 17 Haziran 2018 yılında imzalanan Prespa Anlaşmasına kadar da bu isim krizi çözüme kavuşturulamamıştır. Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Kotzias ve Makedonya Dışişleri Bakanı Nikola Dimitrov'un imzaladığı anlaşma 2019 yılı

26 Oleg Levitin, Jakov Milatovic, Peter Sanfey, “China and South-Eastern Europe: Infrastructure, Trade and Investment Link”, *Department of Economics, Policy and Governance*, EBRD, 2016, p.1.

27 Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis, “The Western Balkans as a Geopolitical Chessboard? Myths, Realities and Policy Options”, *BiEPAG Policy Brief*, 2019, p.12

28 Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis, “The Western Balkans as a Geopolitical Chessboard? Myths, Realities and Policy Options”, *BiEPAG Policy Brief*, 2019, p.7

29 “North Macedonia”, *European Direct Strasbourg*, <https://www.strasbourg-europe.eu/macedonia/>, Erişim: 25.11.2021

itibariyle yürürlüğe koyulmuş ve ülke Kuzey Makedonya ismini kullanmaya başlamıştır.³⁰

Çin'in Makedonya Cumhuriyeti (günümüzdeki ismiyle Kuzey Makedonya) ile ekonomik ilişkilerinin 1990'lı yıllarda başladığı görülmektedir. İnşasına 1994 yılında başlanan Kozyak Termik Santraline, Çin 2002 yılında 87 milyon Dolarlık bir kredi sağlamıştır.³¹ İnşaat 1994 yılında başlamış ve tesis 2004 yılında tam olarak faaliyete geçmiştir. Bu işbirliği hükümetler arası (G2G) müzakerelerin sonucunda olmuştur. İkili ilişkiler sonucunda gelişen bu işbirliği, şeffaf ve hesap verilebilirlikten uzak bir yapıdadır. Projelerdeki iş gücünün yarısına yakını Çinli işçi ve uzmanlardan oluşmaktadır. Makedon Hükümetinin, 1999 yılında Çin'in bağımsızlığına karşı çıktığı Tayvan'ı resmi olarak tanınması ve diplomatik ilişkilerini sürdürmesi Çin ve Makedonya arasındaki ilişkilerde bir kırılma noktası olmuştur. Öyle ki, Çin, 1999 yılında Kuzey Makedonya'da BM önleyici konuşturulmuş gücünün süresinin uzatılması teklifini veto etmiştir. Bunun bir sonucu olarak, Kosova Savaşı sırasında Kosova'dan 300.000'den fazla mülteci gelmiş ve bölge ciddi şekilde istikrarsızlaştırılmıştır.³² Makedon Hükümetinin 1999 yılında Tayvan'ın bağımsızlığını tanımamasını geri çekmesiyle birlikte ilişkiler düzelmiş ve Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler yeniden kurulmuştur. Çin, Kuzey Makedonya'da kamu sözleşmeleri ve kalkınma yardımı (hibeler ve imtiyazlı krediler) dahil olmak üzere esas olarak kamu sektöründeki projelerde yer almaktadır. Çinli özel şirketlerin varlığı görece daha azdır; iki ülke arasındaki işbirliği, sivil toplum kuruluşları ve işletmelere oranla devlet temsilcileri düzeyinde gerçekleşmektedir.³³ Çin ile Kuzey Makedonya'nın siyasi partileri arasında herhangi bir resmi temas görülmemiştir. Bu bağlamda, Sosyal Demokratlar (SDSM) AB ve NATO müzakerelerine ve katılıma odaklanırken (Mart 2020'den beri NATO üyesi), İç Makedon Devrimci Örgütü (VMRO-DPMNE) üçüncü ülkelerle yoğun işbirliğine daha açık bir tutum sergilemektedir. Kuzey Makedonya'nın Çin girişimlerine açık olmasının altında yatan sebep, ekonomik olarak gelişme isteği ve diğer Avrupa ülkeleriyle yakınlaşma ihtiyacı ve arzusudur. Kuzey Makedonya halkı, Çin'in ülke üzerinde emelleri olmadığı yönünde bir görüşe sahiptir, bu

30 Zhidas Daskalovski, "Republic of Macedonia or North Macedonia?", *Insight Turkey*, No.2, (2019, Vol:21), pp. 63-68.

31 Nina Markovic Khaze, Xiwen Wang, "Is China's Rising Influence in the Western Balkans a Threat to European Integration?", *Journal of Contemporary European Studies*, No.2, (2021, Vol:29), p.236.

32 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.24.

33 Ana Krstinovska, "The Place of North Macedonia in China's Strategy for the Western Balkans", *Konrad-Adenauer-Stiftung*, Skopje, 2019, p.3

görüşler bölge halkına yapılan anketlerle desteklenmektedir. Halk arasında, Çin yatırımlarının sadece kontrollü bir ekonomik girişim olduğu ve Çin'in Sırbistan'a odaklandığı görüşü hakimdir.³⁴

Kuzey Makedonya, Kuşak-Yol Projesi için büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü karayla çevrili olan bu ülke, Çin'in Yunanistan'da işlettiği Pire Limanını ve Budapeşte'yi birbirine bağlayan bir ticari rota niteliği taşımaktadır. Bu ticari rota, Çin için Orta ve Batı Avrupadaki pazarlara açılan kapı olarak görülmektedir. Çin, ülkenin doğusunda bulunan Üsküp-İştıp kesimi ve batıda Kicevo-Ohrid kesimi olmak üzere iki otoyol inşasını yarılamaş durumdadır.³⁵ Otoyol inşasında Çin Exim Bank'ından sağlanan 580 milyon Euroluk kredi kullanılmıştır, bu maliyetin yaklaşık %90'unu Makedon Hükümeti'nin karşılaması planlanmıştır.³⁶ Hükümet değişikliğinin ardından, Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı, önemli miktarda para kaybı olduğu iddiasıyla Çin tarafından finanse edilen Kicevo-Ohrid otoyolunun tamamlanmasını engellemiştir. Bu iddialar, önceki hükümetten (eski başbakan da dahil olmak üzere) yalnızca dört üst düzey politikacıyı suçlamakla kalmamış, aynı zamanda Çin altyapı projelerinin Batı Balkan bölgesinde yolsuzluğu körüklemedeki rolünü yeniden hatırlatmıştır.³⁷ Devam eden süreçte Kicevo- Ohrid otoyolu tamamlanamamıştır, Çinin üstlendiği diğer otoyol olan Miladinovci-İştıp otoyolu 2019 da tamamlanarak trafiğe açılmıştır.³⁸

2015 yılında, Kuzey Makedonya ve Çin arasında demiryolu bağlantısının iyileştirilmesine ilişkin bir anlaşma yapılmıştır. Anlaşmada, Orta Avrupa'yı Macaristan, Sırbistan, Makedonya ve Yunanistan üzerinden Ege Denizi'ne bağlayan mevcut demiryolu 'Koridor X' (Corridor X) üzerinde iyileştirme planlanmıştır.³⁹ Bu anlaşmaya bağlı olarak Kuzey Makedonya ve Çin, ülkenin demiryollarının modernizasyonunun güzergahı ve maliyeti hakkında bir fizibilite çalışması hazırlamayı kabul etmiştir.⁴⁰ Bu süreçte, China Railway Rolling Stock Corporation,

34 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, pp.24-25.

35 Plamen Tonchev, *China's Road: Into the Western Balkans*. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017, p.3.

36 Oleg Levitin, Jakov Milatovic, Peter Sanfey. "China and South-Eastern Europe: Infrastructure, Trade and Investment Link", *Department of Economics, Policy and Governance*, EBRD, 2016, p.11.

37 Michal Makocki, Zoran Nechev, "Balkan Corruption: The China Connection", 22.07.2017, p.48. https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/EUISS-Alert_22_China-Balkan_corruption.pdf, Erişim: 11.05.2022.

38 Jacob Mardell, "Postcard from the New Silk Road: A Highway to Nowhere", *Berlin Policy Journal*, 27.06.2019 <https://berlinpolicyjournal.com/postcard-from-the-new-silk-road-a-highway-to-nowhere/>, Erişim: 03.12.2021

39 Oleg Levitin, Jakov Milatovic, Peter Sanfey. "China and South-Eastern Europe: Infrastructure, Trade and Investment Link", *Department of Economics, Policy and Governance*, EBRD, 2016, p.11.

40 Plamen Tonchev, *China's Road: Into the Western Balkans*. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017, p.3.

Üsküp'e elektrikli trenler tedarik etmeye başlamıştır. Bu trenlerin, eski demiryolu sistemini yeniden harekete geçirmesi ve Kuzey Makedonya'daki mevcut yolcuların yarısından fazlasını taşıması beklenmektedir.⁴¹ Bunlara ek olarak, Çinli özel şirketler Huawei ve ZTE'nin de Kuzey Makedonya'da alt şubelerini açtığı görülmektedir.⁴²

Çin'in Kuzey Makedonya medyasında varlığında kayda değer bir artış görülmele beraber, yeni Çin büyükelçisinin tutumu, röportajlar ve çeşitli etkinliklere katılım açısından daha açık bir hal almıştır.⁴³ Arnavutluk merkezli Çin çevrimiçi haber portalları olan Radio Ejani ve CMG Shqip özellikle Kuzey Makedonya'da yaşayan Arnavut azınlıklar tarafından takip edilmektedir. Çin'den gelen turist sayısı da büyük ölçüde artmaya başlamıştır. Covid-19 sürecinde, Pekin Üsküp'e bir takım tıbbi malzemeler göndermiştir. Bu yardımlar sonucunda, Çin'in Kuzey Makedonya'daki görünürlüğü artmaya devam etmektedir.⁴⁴

Bunlara ek olarak, Çin Kuzey Makedonya'da kültürel varlığını hissettirmek ve kültürel diplomasi yürütmek adına, 2004 yılında Makedonya'da bir Konfüçyüs Merkezi kurmuştur.⁴⁵ Ayrıca Çin'de bulunan Wuhan Üniversitesi Teknoloji Departmanı ile Üsküp'te bulunan Goce Delchev Üniversitesi arasında 2016 yılında öğrenci değişimine dair bir burs programı başlatılmıştır.⁴⁶

2. Kosova

Pekin yönetimi, Kosova dışındaki tüm Balkan ülkeleriyle ilişkilerini resmi düzeyde devam ettirmektedir. Çin, Kosova'yı bağımsız bir devlet olarak tanımadığı için Kosova ile resmi ilişkileri sınırlıdır.⁴⁷ Siyasi olarak, ikili ilişkiler bu çerçevede belirlenmektedir. Çin'in Kosova'nın başkenti Priştine'de beş personelden oluşan

41 Balkan Insight, "Macedonia Buys New Trains from China." 25.06.2014, <https://balkaninsight.com/2014/06/25/macedonia-buys-new-trains-from-china/#:~:text=Macedonian%20Finance%20Minister%20Zoran%20Stavreski,Chinese%20company%20CSR%20Corporation%20Ltd>, Erişim: 04.12.2021

42 Nina Markovic Khaze, Xiwen Wang, "Is China's Rising Influence in the Western Balkans a Threat to European Integration?", *Journal of Contemporary European Studies*, No.2, (2021, Vol:29), p.248.

43 "Nova Makedonija Interviews Ambassador Wen Zhenshun, Chinese Embassy in the Republic of Macedonia," 21.10.2015, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjw_663304/zwjg_665342/zwbw_665378/t1307992.shtml Erişim: 04.12.2021

44 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, pp.24-25.

45 "(Видео) Кинескиот универзитет Вухан доделува стипендии за студентите на УГД," Life UGD, 22.06.2016, <https://life.ugd.edu.mk/index.php/studenti-life/item/1072-kineskiot-univerzitet-vuhan-dodeluva-stipendii-za-studentite-na-ugd>. Erişim:15.01.2022

46 Briefing Paper IV: External Influence in The Cultural&Religious Sphere, <https://www.balkancrossroads.com/bp-iv-culture-religion>, Erişim:15.01.2022

47 Loic Poulain, "China's New Balkan Strategy", *Central Europe Watch*, No.2, (2011, Vol:1), pp.6-7.

gayri resmi bir irtibat ofisi varken, Kosova'da resmi bir hükümet temsili bulunmamaktadır.⁴⁸

Çin, Kosova'nın 2008 yılındaki bağımsızlık ilanına karşı çıkmıştır ve Uluslararası Adalet Divanı'na toprak bütünlüğünü savunan ve devletlere tek taraflı ayrılmaları önleme hakkı veren yazılı bir tavsiye görüşü sunmuştur.⁴⁹ Çin'e göre bu bağımsızlık kararı bölgesel barış ve istikrarın korunması konusunda ciddi kaygıları beraberinde getirmiştir. Pekin'in tutumu, Kosova'nın tanınmasının Tibet ve Sincan'ın hareketli bölgeleri gibi hassas iç meselelerle ilgili olarak emsal teşkil edebileceği endişeleri üzerinden şekillenmektedir. Çin'in Sırbistan'ın tutumuna verdiği bu destek karşısında; Belgrad, Tek Çin politikasına sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Bu politika bağlamında, Güney Çin Denizi'ndeki toprak anlaşmazlıkları karşısında Pekin'in pozisyonunu açıkça desteklemiştir.⁵⁰ Sırbistan ve Çin arasındaki köklü dostluk ilişkilerinin Kosova konusunda da etkin bir şekilde devam ettiği görülmektedir.

Çin, bağımsızlık kararını tanımadığı için, Kosova yıllık Çin forumlarına katılmamaktadır. Dolayısıyla, Kosova 17+1 girişimine ve de Kuşak-Yol Projesi'ne davet edilmemiştir.⁵¹ Kosova ve Çin arasındaki ekonomik etkileşim, düşük bir düzeyde olsa dahi bir belirli artış işaretleri göstermektedir. Kosova'da faaliyet gösteren Çinli şirketler, çoğunlukla Arnavutluk ve Sırbistan olmak üzere diğer ülkelerde konumlanmıştır. Çin'in doğrudan yabancı yatırımları, kredileri ve inşaat sözleşmeleri diğer Balkan ülkelerine oranla Kosova'da minimum düzeydedir.⁵² Kosova ve Arnavutluk, ABD'yi bir stratejik ortak olarak gösterme eğilimindedir, aynı zamanda ülkelerinin AB'ye entegrasyonunu destekleme ve güvenlik vizyonları için NATO ile birlikte çalışma tercihleri ön plana çıkmaktadır. Bu durum Kosova'ya ve Arnavutluk'u diğer Doğu Avrupa ülkelerinden ayırmaktadır. Öyle ki, Batı ülkelerinden gelen baskılar Kosova'daki karar alma mekanizması üzerinde etkilidir.⁵³ Örneğin; Çin'in kömüre dayalı bir elektrik santrali için verdiği teklif kabul edilmemiş, yerine İngiltere üzerine kayıtlı bir şirketle anlaşma yapılmıştır.⁵⁴

48 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*. Clingendael Institute, 2020, p.26.

49 Loic Poulain, "China's New Balkan Strategy", *Central Europe Watch*, No.2, (2011, Vol:1), p.6.

50 Plamen Tonchev, *China's Road: Into the Western Balkans*. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017, p.2.

51 Heather A. Conley, et al., "China's 'Hub-and-Spoke' Strategy in the Balkans", Center for Strategic and International Studies (CSIS), *A Report of the Europe Program and the Reconnecting Asia Project*, 2020, p.2.

52 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*. Clingendael Institute, 2020, p.26.

53 Zoran Nechev, Ivan Nikolovski. "After Prespa: External Influences in North Macedonia", *The Strategic Role of External Actors in the Western Balkans*, 2021, p.54.

54 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*. Clingendael Institute, 2020, p.26.

Kosovalı şirketlerin Çin'de yapılan fuarlara ve forumlara ziyaret sayısı ve ilgisi her geçen gün artmaktadır. Çin ve Kosova arasında turizm sektörünün de gelişim gösterdiği görülmektedir. Diğer Balkan ülkelerinden farklı olarak, Kosova'daki otoyollar ulusal kamu fonlarıyla inşa edildiğinden, Çin'in altyapı inşaatına herhangi bir ilgisi veya katılımı olmamıştır. İlgili kamu ihalelerini Amerikan ve Türk firmaları kazandığı görülmektedir.⁵⁵

Siyasi partiler düzeyinde herhangi bir etkileşim olduğuna dair bir veri bulunmamaktadır. Çin'in zaman zaman Kosova'nın uluslararası örgütlere katılımını engellemek için nüfuzunu kullandığı görülmektedir. Örneğin; Çin, 2015 yılında Kosova'nın Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) üyelik teklifine karşı oy kullanmıştır.⁵⁶ 2017'de Kosova, Çin'in ev sahipliği yaptığı İnterpol toplantısına katılmamış, uluslararası desteğin olmaması ve aynı zamanda negatif atmosfer nedeniyle de Interpol başvurusunu geri çekmiştir.⁵⁷

3. Sırbistan

İki ülke arasındaki ilişkiler, Yugoslavya'nın 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıması ile başlamıştır. Çin, 1980'ler ve 1990'lar boyunca Yugoslavya ile aktif diplomatik ilişkilerini sürdürmesine ve 1990'ların sonlarında NATO'nun Sırbistan ve Karadağ'ı bombalamasına şiddetle karşı çıkmasına rağmen, Eski Yugoslavya ülkelerindeki ekonomik açılıma Sırbistan ile ancak 21. yüzyılın ikinci on yılında başlamıştır. Resmi olarak, ilişki "kapsamlı bir stratejik ortaklık" olarak tanımlanmaktadır.⁵⁸ Özellikle, Çin Komünist Partisi ile iktidardaki Sırp İlerleme Partisi Devlet Başkanı Alexander Vucic arasında partiler arası yakın temaslar olduğu görülmektedir.⁵⁹

Çin-Sırp ilişkilerinin temel siyasi odağı, Kosova'nın bağımsızlığı konusudur. Çin, Kosova'nın egemen bir devlet statüsünde kabulü noktasında Birleşmiş Milletler (BM)'de karşı veto yoluyla Sırbistan'ı destekleme gücüne sahiptir.⁶⁰

55 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.26.

56 UN Tribune, "Kosovo Falls Three Votes Short in UNESCO Bid", 11.09.2015, <http://untribune.com/kosovo-falls-three-votes-short-in-unesco-bid/> Erişim: 14.12.2021

57 Perparim Isufi, "Kosovo Abandons Bid to Join Interpol This Year", *Balkan Insight*, 21.09.2017, <https://balkaninsight.com/2017/09/21/kosovo-abandons-bid-to-join-interpol-this-year-09-21-2017/>, Erişim: 11.05.2022

58 Anastas Vangeli, "China: a New Geoeconomic Approach to The Balkans", *The Western Balkans in The World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*, (Ed. Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis), Routledge, London, 2019, p.208.

59 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.29.

60 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.18.

Coğrafi olarak Sırbistan, Çin'in faaliyeti için kilit bir noktadadır.⁶¹ Batı Balkanlar'daki diğer ülkelerin aksine Pekin ile Sırbistan arasındaki altyapı geliştirme işbirliği Kuşak-Yol Projesi'nden daha eskiye dayanmaktadır. Belgrad Güvenlik Politikası Merkezi'nden Vuk Vuksanović, Belgrad'ın Çin'e yönelmesinin 2008'den sonra başladığını belirtir. Bu yönelmenin sebebi olarak da Kosova'nın bağımsızlık ilanı ve küresel mali krizin etkilerini göstermektedir.⁶² 2008 yılında, Çin'in Most na Adi (Ada Köprüsü) için kredi verdiği ve inşasına yardım ettiği bilinmektedir.⁶³

Sırbistan ve Çin, Ağustos 2009'da önemli bir stratejik ortaklık anlaşması imzalamıştır. Anlaşma on maddeden oluşmaktadır ve karşılıklı toprak bütünlüğüne saygı, ticari kalkınma planları ve kültürel, teknolojik ve bilimsel alışveriş gibi çok çeşitli konuları kapsamaktadır.⁶⁴ Bu bağlamda, Sırbistan ve Çin arasındaki ekonomik ilişki kapsamlı, dayanıklı ve çeşitlidir. Batılı şirketler yavaş yavaş enerji ve doğal kaynaklara dair sektörlerde faaliyetlerinden vazgeçtiği için Çin ülkede ve bölgede önemli bir yatırımcı olarak görülmektedir. Sırbistan'daki birçok sektör öncesinde Rusya'nın kontrolündeydi, günümüzde ise Çin, Sırbistan'da fiilen Rusya'nın yerini almıştır.⁶⁵ Zelezara Smederevo (demir üreticisi) ve RTB Bor'un Çinli yatırımcılar tarafından satın alınması, Sırbistan'ın ulusal ekonomisi için yapısal önem taşımaktadır.⁶⁶

Çin, bölgede birçok proje yürütmektedir. Öyle ki, proje uygulaması açısından Sırbistan, Pekin'in bölgedeki kilit ortağı olarak konumlandırılmaktadır. Çin, ülkedeki ulaşım altyapısının inşasını ve enerji projelerini finanse etmek için çoğu kredi şeklinde olmak üzere şimdiden 1 milyar Dolardan fazla yatırım yapmıştır.⁶⁷ Örneğin, Belgrad'daki Tuna Nehri üzerindeki Çin-Sırp Dostluk Köprüsü (Zemun-Borča Bridge), 2014'te 170 milyon Euro kredi ile (maliyetin %85) tamam-

61 Heather A. Conley, et al. "China's 'Hub-and-Spoke' Strategy in the Balkans", Center for Strategic and International Studies (CSIS), *A Report of the Europe Program and the Reconnecting Asia Project*, 2020, p.13

62 Ihor Levchenko, "Serbia is Under Pressure from Chinese Investments", 29.11.2021, <https://neweasterneurope.eu/2021/11/29/serbia-is-under-pressure-from-chinese-investments/> Erişim: 30.12.2021

63 Dragana Kostika, "Build It Bigger: Constructing Ada Bridge", 02.06.2013, <https://stillinbelgrade.com/build-it-bigger-constructing-ada-bridge/> Erişim:30.12.2021

64 Florent Marciacq, "Serbia: Looking East, Going West?", *The Western Balkans in The World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*, (Ed. Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis), Routledge, London, 2019, p.65.

65 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.28.

66 Strahinja Sbotic, "Serbia: The Hub for External Actor Involvement", *The Strategic Role of External Actors in The Western Balkans*, Wilfried Martens Centre for European Studies and the Political Academy of the Austrian People's Party, 2020, p.79.

67 Plamen Tonchev, *China's Road: Into the Western Balkans*, European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017, p.2.

lanan oldukça sembolik bir projedir.⁶⁸ 2016 yılında ise Çinli Hebei Iron and Steel Company (şimdi Hesteel Group) ülkenin tek çelik fabrikası olan Zelezara Smederevo'nun satışı için bir sözleşme imzalamış ve 46 milyon Euro karşılığında satın almıştır. Bu, 2016 yılında Sırbistan'daki en büyük yabancı yatırım oldu.⁶⁹ Diğer bir proje, yine Çin Exim Bank tarafından desteklenen 600 milyon Euro'luk bir yatırımla Koridor XI'nin (Timisoara Belgrad-Bar) bölümlerinin inşasını içermektedir.⁷⁰

Kuşak-Yol Projesi kapsamında Belgrad-Budapeşte demiryolu bağlantısının yerel uzantısının geliştirilmesi için Sırbistan hükümeti ve Çin arasında 1 milyar Dolarlık bir kredi anlaşması imzalanmıştır.⁷¹ Ayrıca, China Road and Bridge Corporation ile Sırbistan bir Sanayi parkı projesi imzalamıştır. Bu projenin imalat ve işleme, ticaret ve lojistik ve yüksek teknoloji endüstrileri olmak üzere üç bölümden oluşması planlanmaktadır. Sırbistan'daki insanlar için 2.000 ila 5.000 istihdam alanı yaratacağı ve bunun ülkenin GSYİH 'sının yaklaşık %5'ini oluşturacağı ve her yıl yaklaşık 2 milyar Euro katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir.⁷² Sırp hükümeti Pekin ile etkileşimini, AB üyeliğine bağlı kalmaya devam ederken, Güneydoğu Avrupa'nın geri kalanı ve AB ile olan kalkınma açığını kapatmak için gerekli bir araç olarak görmektedir.⁷³ Bazı durumlarda, Çin'den kredi alan devlete ait şirketler, sözleşmeye bağlı olarak Çinli taşeronlarla çalışmak zorundadır. Sırbistan'da Elektroprivreda Srbije'nin kömür yakıtlı Kostolac elektrik santralinin yeni bir blok inşa etme sürecinde Çinli taşeronlarla çalışılmıştır. Benzer şekilde, China Road and Bridge Corporation'ın (CRBC) yaklaşık 7.000 Çinli çalışanı, Çin-Sırp Dostluk Köprüsü'nün tamamlanmasına yardım etmiştir.⁷⁴

2017 yılında imzalanan bir anlaşmadan hareketle, iki ülke arasında vize serbestisi olduğu için turizm oranları ve halklar arası etkileşim yükseliş göstermektedir. Pekin medyayla ilgili faaliyetlerini yavaş yavaş artırırken, bunun Sırbistan medyasında büyük bir karşılığı görülmemektedir. Çin ile ilgili medya yayınlarında

68 Loic Poulain, "China's New Balkan Strategy", *Central Europe Watch*, No.2, (2011, Vol:1), p.3.

69 Oleg Levitin, Jakov Milatovic, Peter Sanfey, "China and South-Eastern Europe: Infrastructure, Trade and Investment Link", *Department of Economics, Policy and Governance*, EBRD, 2016, p.1.

70 Florent Marciacq. "Serbia: Looking East, Going West?", *The Western Balkans in The World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*, (Ed. Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis), Routledge, London, 2019, p.73.

71 Strahinja Sbotic, "Serbia: The Hub for External Actor Involvement", *The Strategic Role of External Actors in The Western Balkans*, Wilfried Martens Centre for European Studies and the Political Academy of the Austrian People's Party, 2020, p.73.

72 "Chinese Investment To Build Serbia's First Industrial Park", *Industry Europe*, 30.04.2019 <https://industryeurope.com/sectors/construction-engineering/chinese-investment-to-build-serbias-first-industrial-park/> Erişim:30.12.2021

73 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.28.

74 Plamen Tonchev, *China's Road: Into the Western Balkans*. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017, p.4.

belirgin bir artış gözlemlenmemektedir.⁷⁵ 2018 yılında eğitim ve savunma sanayi işbirliğini içeren ikili bir işbirliği planını imzalanmıştır. Bunun sonucunda Sırbistan, Çin'den dokuz insansız hava aracı (Wing Loong drones) satın alacağını duyurmuştur. Sırbistan, Avrupa ülkeleri arasında Çin İHA'larını ilk satın alan ülkedir (China Power Team, çevrimiçi kaynak, 2018).⁷⁶ Sırbistan bu İHA'ları, yerli Sırp İHA geliştirme programı ile daha uyumlu oldukları için satın almıştır. Bu da Çin'in Sırbistan'a yalnızca yeni silahlar değil, aynı zamanda temel bilgi ve teknoloji aktardığı anlamına gelmektedir.⁷⁷

Çin, Sırbistan'da kültürel açıdan da bir etki alanı oluşturmaya istemektir. Bu bağlamda, 2005 yılında Çin-Sırbistan hükümetleri arasında Belgrad'da bir Konfüçyüs Enstitüsü'nün kurulmasını da içeren eğitimde işbirliği konusunda bir mutabakat imzalanmıştır.⁷⁸ 2006 yılında Belgrad'daki ilk Konfüçyüs Enstitüsü, 2014 yılında ise ikinci Konfüçyüs Enstitüsü açılmıştır. Bu enstitülerin, özellikle 2014'ten beri ikili kültürel ilişkilerin daha da geliştirilmesinde büyük katkıları görülmektedir.⁷⁹ 2020 Mart ayında, Çin, COVID-19 ile mücadelede deneyimli altı kişilik bir tıp uzmanı ekibi, 16 ton bağış (arasında solunum cihazlarını, tıbbi maskeleri, test kitlerini ve diğer tıbbi malzemeleri) Sırbistan'a göndermiştir.⁸⁰

4. Bosna-Hersek

Bosna-Hersek ve Çin, 1995 yılında diplomatik ilişkiler kurmuştur. İkili ilişkilerin kurulduğu yıllara bakıldığında Bosna Hersek savaşının henüz sonuçlanmadığı görülmektedir. Buna rağmen iki ülke, birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duymuş, ortak kalkınma ve işbirliğini ilerletmek için çaba göstermiştir. İlişkilerin ve işbirliğinin boyutu ve kapsamı her geçen gün genişlemektedir.⁸¹ Çin'in 1990'ların ortalarında Yugoslav Savaşlarının sona ermesinden

75 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.29.

76 China Power Team, "Is China at the Forefront of Drone Technology?" China Power, 29.05.2018/Updated 25.08.2020/24.05.2022, <https://chinapower.csis.org/china-drones-unmanned-technology/>, Erişim:31.12.2021

77 Vuk Vuksanovic, "Chinese Drones in Serbian Skies", Rusi, 05.06.2021. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/chinese-drones-serbian-skies>, Erişim:31.12.2021

78 China.Org.Cn. "China, Serbia to Set Up First Confucius Institute in Balkans", 16.05.2006, http://www.china.org.cn/international/cultural_sidelines/2006-05/16/content_1168459.htm, Erişim: 31.12.2021

79 Stefan Vladisavljev, "Rising from Ashes: Cultural Cooperation Promotes Steel Friendship", 08.05.2019, <https://news.cgtn.com/news/3d3d514f3467444e34457a6333566d54/index.html>, Erişim: 31.12.2021

80 Li Aixin, "China's Aid to Serbia not Geopolitically Motivated, Meant for Strong, United EU: Expert", *Global Times*, 09.04.2020, <https://www.globaltimes.cn/content/1185161.shtml>, Erişim:24.12.2021

81 Zvonimir Stopic, "Bosnia-Herzegovina External Relations Briefing: Overview of the Relations Between People's Republic of China and Bosnia and Herzegovina in 2020", *China CEE Institute*, No. 4, (2020, Vol:34), p.1.

sonra Bosna-Hersek'e bazı askeri teçhizat bağışladığı bilinmektedir.⁸² Çin ve Bosna-Hersek, 2000 yılında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasını ve 2002 yılında yatırımların korunmasına ilişkin bir anlaşmayı imzalamıştır. Bosna-Hersek ve Çin, ilk on beş yıl daha fazla işbirliği için temel oluşturan çeşitli anlaşmalar yapmış fakat verimli sonuçlar elde edememiştir. Bu durumda bu anlaşmaların sadece diplomatik temas kurmak için yapıldığını göstermektedir. İkili ilişkiler, 2010 yılının Mayıs ayında Pekin'de yapılan anlaşma ile gelişim göstermiştir. Bu anlaşma, Çin Başbakanı Wen Jiabao ve Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Başkanı Nikola Spiric arasında, Bosna-Hersek'e çeşitli yardım modellerinin sağlanması ve daha fazla işbirliği kurulmasının önündeki idari engellerin kaldırılması adına yapılmıştır. 2012 yılında 17+1 girişimi, 2013 yılında ise Kuşak-Yol Projesi işbirliği ile iki ülke arasındaki ilişkiler ivme kazanmıştır. Bu iki girişimin, Bosna Hersek için proje finansmanı ve uygulaması için büyük olanaklar sağladığı görülmektedir.⁸³

Bosna-Hersek, Çin'i giderek daha merkezi bir küresel güç ve ülkenin ekonomik kalkınma açığını kapatmasına yardımcı olabilecek büyük bir ekonomi ve yatırım potansiyeline sahip bir aktör olarak algılanmaktadır. Çin, Sırbistan'daki gelişmelere benzer şekilde, Bosna Hersek'te de Batılı şirketlerin faaliyetlerini yavaş yavaş terk ettiği sektörlerde önemli bir oyuncu haline gelmektedir.⁸⁴

Bosna Hersek ve Çin, Kuşak-Yol Projesi bağlamında birçok altyapı ve enerji projesi uygulamaya koymuştur. Autoputevi Republike Srpske (RS) isimli Bosna ottoyol işletmecisi ve Çinli Sinohydro firması, Banja Luka ile Hırvatistan'ın Adriyatik kenti Split'i birbirine bağlayan otoyolun 93 km uzunluğundaki bölümünün inşası için 600 milyon Euro tutarında bir anlaşma imzalanmıştır. Bosna yönetimi projenin finansmanı için Çin Eximbank ile görüşmeler yapmıştır.⁸⁵ Ayrıca Çinli şirketler, biri Sırp Cumhuriyeti'ndeki Stanari'de ve diğeri Bosna-Hersek Federasyonu'ndaki Tuzla'da olmak üzere iki kömürle çalışan termik santral inşasına yardım etmiştir.⁸⁶ Bu bağlamda, Çinli Dongfang Electronic Şirketi, Stanari Termik Santralinin inşası için anlaşmış, Çin hükümeti de 350 milyon Euro'luk bir kredi

82 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.31.

83 Zvonimir Stopic, "Bosnia-Herzegovina External Relations Briefing: Overview of the Relations Between People's Republic of China and Bosnia and Herzegovina in 2020", *China CEE Institute*, No. 4, (2020, Vol:34), p.1.

84 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.31.

85 Oleg Levitin, Jakov Milatovic, Peter Sanfey, "China and South-Eastern Europe: Infrastructure, Trade and Investment Link", *Department of Economics, Policy and Governance*, EBRD, 2016, p.9.

86 Plamen Tonchev, *China's Road: Into the Western Balkans*. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017, p.3.

sağlamıştır. Tuzla Termik Santralinin (2014) inşası için de 785 milyon Euro değerinde mühendislik, tedarik ve inşaat anlaşması imzalamıştır. 2015 yılında, Bosna Hersek'in devlet tarafından işletilen kömür madeni işletmecisi Banovici, 350 MW'lık bir termik santrali finanse etmek ve inşa etmek için ihale yapmış ve bu ihale sonucunda Dongfang Elektrik Şirketi, tesis için 388 milyon Euro (440,69 milyon Dolar) bütçe ile en düşük teklifi vermiştir. Çin-CESEE zirvesi sırasında şirket, termik santralin inşası için kömür madeni işletmecisi ile stratejik işbirliği anlaşması imzalamıştır. İnşaat çalışmalarının 2016 yılında başlaması planlanmış ve tesisin 2020 yılına kadar şebekeye bağlanması hedeflenmiştir.⁸⁷ Fakat Aralık 2017'de Bosna-Hersek yönetimi, su temini, kömür temini, atık su, baca gazları ve kül bertaraf edilmesi gibi önemli sorunların çözülmediği söyleyerek santralin inşaat ruhsatını reddetmiştir.⁸⁸

Çin'in Bosna Hersek'teki medya varlığı çok yaygın değildir; yayınların bilgi vermek amacıyla yapılması dikkat çekmektedir. İki ülke arasında 2017 yılında imzalanan vize muafiyeti anlaşması, 2018'de yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma gereği, Bosna, Çin vatandaşlarına yönelik vizeleri kaldırmıştır. Anlaşma sonrasında Saraybosna'yı ziyaret eden Çinli turistlerin sayısında gözle görülür bir artış gözlemlenmiştir.⁸⁹ 2016 yılında Çinli turistlerin sayısı 13.305 kişiyken, 2018 yılında bu rakamlar 45700'e yükselmiştir.⁹⁰ Çin'in bölgede yürüttüğü kültürel diplomasiye bağlı olarak, Bosna-Hersek'te bulunan Banja Luka Üniversitesi'nde Konfüçyüs Enstitüsü açılmıştır. Üniversitede Çince lisans ve yüksek lisans eğitimi veren programlar bulunmaktadır. Ayrıca sinolojiye ilgi uyandırmak için düzenli ortaokul ziyaretleri gerçekleştirilmektedir.⁹¹

87 Oleg Levitin, Jakov Milatovic, Peter Sanfey, "China and South-Eastern Europe: Infrastructure, Trade and Investment Link", *Department of Economics, Policy and Governance*, EBRD, 2016, p.9.

88 Pippa Gallop, "Construction Permit Denied for Banović Coal Power Plant in Bosnia and Herzegovina", 15.12.2017, <https://bankwatch.org/blog/construction-permit-denied-for-banovici-coal-power-plant-in-bosnia-and-herzegovina>, Erişim:02.01.2021

89 Adnan Huskić, "Bosnia and Herzegovina: Abandoned by the West, Embraced by the East?" *The Western Balkans in The World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*, (Ed. Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis), Routledge, London, 2019, p.101.

90 CGTN, "Chinese tourists to Bosnia and Herzegovina doubled in H1", 13.08.2019, <https://news.cgtn.com/news/2019-08-13/Chinese-tourists-to-Bosnia-and-Herzegovina-doubled-in-H1-J8eJ9XRHa/index.html>, Erişim:31.12.2021

91 Vladimir Shapov, "A Decade of Patience: How China Has Become a Power in the Western Balkans", 02.02.2021, <http://www.europolitika.com/on-yillik-sabir-sureci-cin-bati-balkanlarda-bir-guc-haline-nasil-geldi/>, Erişim: 31.12.2021

5. Karadağ

Çin Halk Cumhuriyeti, 14 Haziran 2006'da Karadağ'ı resmen tanımış ve iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler kurulmuştur.⁹² Podgorica ve Pekin'de iki ülkenin de büyükelçiliği bulunmaktadır.⁹³ Çin Halk Cumhuriyeti ile Karadağ arasındaki ikili ilişkiler "dostça ve iş birliği" olarak tanımlanmaktadır.⁹⁴ Karadağ, Çin Halk Cumhuriyeti tarafından ulaştırma, finans, bilim, eğitim ve kültür alanlarında işbirliğini güçlendirmek için geliştirilen '17 +1' platformunun bir parçasıdır. Aynı zamanda Kuşak- Yol Projesinin de bir işbirliği ortağıdır.⁹⁵

Çin'in Karadağ'daki varlığı, içişlerine doğrudan müdahale veya dış politikayı yeniden yönlendirme hedefleri taşımamaktadır.⁹⁶ Karadağ, Çin'i yeni ekonomik ve finansman fırsatlarına sahip yükselen bir küresel güç olarak görmektedir. Karadağ'daki yerel kurumlar ve aktörler, ikili ilişkileri geliştirmeye ve derinleştirmeye olumlu yönde ve isteklidir. Bu bağlamda, kamu yönetimi düzeyinde işbirliğinin gerçekleştiği ve siyasi ilişkilerin her geçen gün geliştiği görülmektedir.⁹⁷

Karadağ ve Çin arasındaki ekonomik ilişkiler 2010 yılına kadar uzanmaktadır. Karadağ, bazı tartışmalı projelerinin finansmanı için Çin Eximbank'a başvuru yapmıştır. Çin yetkilileri bu çağrıya cevap vermiş 2010 yılında, Karadağ ile ilk kredi düzenlemesini yapmıştır. Bu kredi anlaşması, Karadağ devletine ait bir nakliye şirketi olan Crnogorska Plovidba AD'nin Çin'deki bir tersaneden iki gemi satın alması için sağlanan krediyi kapsamaktadır. Buna benzer bir anlaşma 2012 yılında imzalanmış, devlete ait bir başka Karadağlı nakliye şirketi olan Barska Plovidba AD, iki dökme yük gemisi satın almak için benzer bir kredi düzenlemesinden faydalanmıştır.⁹⁸ Karadağ, bu nakliye gemilerini sipariş etmek için Çin

92 Consulate-General of the People's Republic of China in San Francisco, "The People's Republic of China Recognizes the Republic of Montenegro", 2006, <https://www.mfa.gov.cn/ce/cgsf/eng/xw/t258224.htm> , Erişim:01.01.2021

93 Mladen Grgic, "Montenegro, The People's of Map of Global China", 30.07.2021, <https://thepeoplesmap.net/country/montenegro/>, Erişim: 01.01.2021

94 "The Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China", www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjg_663340/xos_664404/gjlb_664408/Montenegro_664680/, Erişim: 01.01.2021

95 Jovana Moravic, "Montenegro: Always at a Crossroads", *The Western Balkans in the World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*, (Ed. Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis), Routledge, 2020, p.154.

96 Azra Karastanovic, "Montenegro between the East and West: Who Will Prevail in the 'Land of Seas and Mountains'?", *The Strategic role of External Actors in The Western Balkans*, 2020, p.32.

97 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.33.

98 Mladen Grgic, "Montenegro, The People's Map of Global China", 30.07.2021, <https://thepeoplesmap.net/country/montenegro/>, Erişim: 01.01.2021

Exim Bank'tan 45 milyon Euro'nun üzerinde borç almıştır.⁹⁹ Çin-Karadağ altyapı yatırım ilişkileri özellikle de Adriyatik Denizi ve Sırbistan'ı birbirine bağlayan Bar-Boljare otoyolunun ilk bölümünün inşaatı üzerinden şekillenmektedir. Bu otoyol, Karadağ'ın liman kenti Bar'ı Sırbistan'ın başkenti ve Batı Balkanlar'ın en büyük şehri olan Belgrad'a bağlamak için tasarlanmıştır.¹⁰⁰ Bu proje, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (EBRD) ve Avrupa Yatırım Bankası (EIB) tarafından ekonomik uygulanabilirlikten yoksun olduğu için reddedilmiştir. Çin ise AB kurumlarının aksine projeyi desteklemiştir.¹⁰¹ Çinli İnşaat Şirketi, Karadağ kıyısındaki liman kenti Bar'ı Belgrad'a bağlayan demiryolu hattının 10 km'lik bir bölümünü iyileştirirken, Çin Pasifik İnşaat Grubu, Karadağ ile Arnavutluk arasında bir otoyol inşa etmek için anlaşma imzalamıştır. Exim Bank of China tarafından Podgorica-Kolasin otoyol kesiminin inşası için sağlanan 689 milyon Euroluk kredi de dikkat çekmektedir. Proje, Adriyatik Denizi'ndeki Bar'ı Sırbistan sınırına bağlayan bir yol olarak düşünülebilmektedir. Son olarak, Çin Poly Group Corporation tarafından yeni gemilerin inşası için 56 milyon Euro tutarında başka bir Exim Bank kredisi tahsis edilmiştir.¹⁰²

Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde; Çin-Malta-Karadağ işbirliğinin bir sonucu olarak, 2017 yılında yapımına başlanan Mozura Rüzgar Parkına 105 milyon Dolarlık bir yatırım yapılmıştır. Karadağ, yurtiçinde elektrik kesintisi yaşayan bir ülke olduğundan, zaman zaman elektriğini çevre ülkelerden (Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk) ithal etmek zorunda kalmıştır. 2017'de toplam elektrik tüketiminin yaklaşık %32'si ithal edilen elektrik ile karşılanmıştır. AB üyeliğine aday bir ülke konumundaki Karadağ'ın üyelik sürecinde belirli taahhütleri yerine getirmesi gerekmiştir. Bu bağlamda bu proje, Karadağ'ın yenilenebilir enerji üretmesi için önemli bir adımdır. Bu projede, Çin'in geliştirdiği yapay zekâ ile uygulanan akıllı rüzgâr tribünleri kullanılmıştır.¹⁰³

Kasım 2019'da Dongfang Electric şirketi liderliğindeki bir Çinli konsorsiyum, zararlı emisyonlarla ilgili yeni AB direktifleri doğrultusunda Pljevlja termik santralinin yeniden inşası ihalesini kazanmıştır.¹⁰⁴

99 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.32.

100 Azra Karastanovic, "Montenegro Between the East and West: Who Will Prevail in the 'Land of Seas and Mountains'?", *The Strategic Role of External Actors in The Western Balkans*, 2020, p.32.

101 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.32.

102 Plamen Tonchev, *China's Road: Into the western Balkans*. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017, p.1.

103 BRI International Green Development Coalition, "The Belt and Road Initiative Green Development Case Studies Report 2020", *Springer*, 04.2021, p.21-24, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-981-16-3188-7.pdf> , Erişim:01.01.2021

104 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.32.

Çin ve Karadağ arasındaki işbirliği her sektörü kapsamamaktadır. Çünkü ABD'nin başta NATO üyeliği olmak üzere güvenlik politikası söz konusu olduğunda Karadağ'da önemli ve güçlü bir etkisi mevcuttur.¹⁰⁵ Karadağ NATO üyesi olduğu için Çin ile güvenlik ve teknoloji işbirliği sınırlıdır.¹⁰⁶ Karadağ, Arnavutluk ve Kuzey Makedonya da NATO üyesidir ve Kosova ile birlikte, özellikle savunma ve güvenlik konularında Washington ile yakın ilişkiler kurmuşlardır. Çin, bölgedeki dijital altyapının mevcut ve gelecekteki gelişiminde etkili bir rol üstlenirse, bu sadece bölge için değil, Amerika Birleşik Devletleri için de bir güvenlik sorunu teşkil edebilme potansiyeli taşımaktadır.¹⁰⁷ Bu bağlamda, ABD, Çin'in güvenlik ve teknoloji sektörlerinde yatırım yapmasını kısıtlamaya çalışmaktadır.

Son yıllarda Çin'den gelen turist sayısı artış göstermiştir. Çin'den gelen turistler, 2019'daki toplam yabancı turist sayısının %3'ünü oluşturmaktadır; bu, 2015'e göre 2,1 puan daha fazladır.¹⁰⁸ Çin'in bölgede yürüttüğü kültürel diplomasiye bağlı olarak, Karadağ'da bulunan Donja Gorica Üniversitesi'nde yüksek lisans dersleri verilmekte, okulun sitesi Çince dil desteği ile hizmet vermektedir.¹⁰⁹

6. Arnavutluk

Arnavutluk ve Çin ilişkileri, bölgedeki diğer ülkelerden farklı bir arka plana sahiptir. İki ülke Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik rekabet ve kutuplaşma dinamiğinde etkin bir ilişki ve işbirliği ağı kurmuştur. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan devlet Arnavutluk olmuştur. Dolayısıyla, iki ülke arasında diplomatik ilişkilerde 1949'da başlamıştır.¹¹⁰ İki ülke arasında 1954 yılından beri işbirliği anlaşmaları yapıldığı bilinmektedir.¹¹¹ Çin, Arnavutluk'a gerekli ekonomik ve teknik yardımları sağlamıştır.¹¹²

105 Azra Karastanovic, "Montenegro Between the East and West: Who Will Prevail in the 'Land of Seas and Mountains'?", *The Strategic role of External Actors in The Western Balkans*, 2020, p.39.

106 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020, p.32.

107 Stefan, Vladislavjev, "Surveying China's Digital Silk Road in The Western Balkans", 03.08.2021, <https://warontherocks.com/2021/08/surveying-chinas-digital-silk-road-in-the-western-balkans/>, Erişim: 01.01.2021

108 Milika Mirkovic, "Montenegro External Relations Briefing: Relations Between Montenegro and Major Powers", *China CEE Institute*, No. 4(ME), (2021, Vol:43), p.3.

109 Vladimir Shapov, "A Decade of Patience: How China Has Become a Power in the Western Balkans", 02.02.2021, <http://www.europolitika.com/on-yillik-sabir-sureci-cin-bati-balkanlarda-bir-guc-haline-nasil-geldi/>, Erişim: 31.12.2021

110 Alba Cela, "Albania and the Influence of Outside Actors", *The Strategic role of External Actors in The Western Balkans*, 2020, p.9.

111 Hükümetlerarası Anlaşma Metinleri; (1954), Minutes of the Conversation between Vice Premier Li Xiannian and the Head of the Albanian Government Delegation Behar Shytilla, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134723>, Erişim: 01.01.2021

112 Nikolaos A. Stavrou, "The Sino-Albanian Friendship", *World Affairs*, No. 3 (Winter, 1971, Vol:134), p. 236.

Doğu Avrupa'daki sosyalist grupta zayıf kalan Arnavutluk, Sovyetler Birliği ile Yugoslavya arasında çıkan çatışmanın ardından Sovyetler Birliği'ne yönelmiştir. Belirli bir süre Stalin'in politikasını desteklemiş ve Sovyetler Birliği tarafından korunmuştur. Fakat Stalin'in ölümü sonrasında, Kruşçev'in söylemleri ve politikalarına karşıt bir tutum sergilemiştir. Bu dönemde Kruşçev'in söylemlerine benzer bir tutum sergileyen Çin ile yakınlaştığı ve işbirliği yaptığı görülmüştür. Dönemin Başbakanı Mehmet Shehu ve Çin Lideri Mao Zedong komünist partileri arasında seçkinler düzeyinde yakın bağlar kurmuş ve ilişkileri 1970'li yıllara kadar devam etmiştir.¹¹³

Arnavutluk ve Çin arasında gerçekleşen bu yakınlaşma sonucunda; 1966 yılı verilerine göre, Arnavut ticaretinin yüzde 70'inin Çin Halk Cumhuriyeti ile yapıldığı görülmektedir. Başbakan Zhou Enlai, 1964, 1965 ve 1966'da Arnavutluk'u üç kez ziyaret etmiştir, Arnavutluk'un üst düzey liderlerinin de o yıllarda Çin'i sık sık ziyaret ettiği bilinmektedir. Öyle ki, Arnavutluk Emek Partisi dünyada Kültür Devrimi'ni destekleyen tek iktidar partisi konumundadır. 1967'de Çin Komünist Partisi, Çin ve Arnavutluk arasındaki ilişkiyi "bozulmaz militan dostluk" olarak nitelendirmiştir.¹¹⁴

1978 sonrasında Hua Guofeng'in dış politikaları ve üçüncü dünya söylemleri sebebiyle zayıflayan ilişkilerin sonlandığı görülmektedir. Çin, Arnavutluk'a ekonomik ve askeri yardımı kesmeye ve uzmanlarını Arnavutluk'tan çekmeye karar vermiştir. 24 yıllık yoğun ilişkilerin ardından Çin ve Arnavutluk, kardeşlik ilişkilerini 'normal ilişkilere' indirgemıştır. Aslında her iki ülke de büyükelçilik faaliyetlerini sürdürmüştür, düşük ölçekte de olsa ticaret ve iletişimini devam ettirmiştir.¹¹⁵

İkili ilişkiler, 1980'lerin sonunda yeniden başlamıştır. 1989 yılında Çin ve Arnavutluk arasında Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komitesi kurma konusunda görüşmeler yapılmıştır.¹¹⁶

1990 yılında, bir dizi kitlesel gösterinin ardından, Arnavutluk'taki komünist dönem barışçıl bir şekilde sona ermiştir ve 1991'de demokratik seçimler yapıl-

113 Ylber Marku, *Sino-Albanian Relations During the Cold War, 1949-1978 : an Albanian Perspective*, Lingnan University, 2017, pp.1-30.

114 Anne Marie Brady, Hiromichi Higashi, "Are We Real Friends? Albania-China Relations in the Xi Era", *Sinopsis*, (2019, Vol:17).

115 Ylber Marku, *Sino-Albanian Relations During the Cold War, 1949-1978 : an Albanian Perspective*, Lingnan University, 2017, p.283.

116 Marsela Musabelliu, *Sino-Albanian Relations: 70 Years of Diplomatic Ties in Retrospect*, Xiamen University, 2019, p.21.

mıştır. 1992 yılında Arnavutluk'un Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyine katılımı ile başlayan süreç, 2009 yılında NATO'ya katılımı ile sonuçlanmıştır.¹¹⁷Bu durumda Çin ile olası bir teknoloji ve güvenlik işbirliğini engellemiştir. Öyle ki, Arnavutluk limanlarının bir kısmı NATO üssü olarak yapılandırılmıştır.¹¹⁸

Çin-Arnavutluk arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkiler, 2012 yılı Xi Jinping yönetimine kadar önemli bir yükseliş göstermemiştir. 2012 yılında Arnavutluk, 17+1 girişimine (China-CEEC) dahil olmuştur. 2016'da Çin'in Arnavutluk Büyükelçisi, Çin ile Arnavutluk Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri “yeni meyveler veren geleneksel bir dostluk” olarak nitelendirmiştir.¹¹⁹2017 yılında ise Çin ve Arnavutluk arasında Kuşak- Yol Projesine katılmak için bir anlaşma imzalanmıştır.¹²⁰

Diğer ülkelerin aksine, Arnavutluk medyasında Çin hakkındaki haberlerde artışlar gözlemlenmiştir. 2016 ve 2019 yılları arasında Arnavutluk'ta yayınlanan “Kuşak ve Yol Girişimi” (BRI) ile ilgili haberin sayısı 42'den 194'e yükselmiştir.¹²¹

Arnavutluk ile Çin arasındaki en önemli ekonomik bağlantı, Çinli şirket Geo-Jade tarafından işletilen Patos-Marinza petrol sahasıdır. 2016 yılında, Çinli Geo-Jade Petroleum şirketi, ülkedeki en büyük petrol üretim sahası olan Patos-Marinza sahasından petrol çıkarmak için 384,6 milyon Euro ödemiştir.¹²²

Arnavutluk, Adriyatik kıyısındaki konumu dolayısıyla “21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu” üzerindeki kilit bir noktadadır. Arnavutluk, yapım aşamasında olan Trans-Adriyatik Boru Hattı üzerinde önemli bir konumdadır.¹²³ Bu sahil yolu, Trieste'den Kalamata'ya kadar uzanacak ve İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk ve Yunanistan'ı birbirine bağlayacaktır. Ayrıca Arnavutluk'un deniz taşımacılığı için bir merkez haline gelmesine de yardımcı

117 Anne Marie Brady, Hiromichi Higashi, “Are We Real Friends? Albania-China Relations in the Xi Era”, *Sinopsis*, (2019, Vol:17), p.36.

118 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020.

119 Anne Marie Brady, Hiromichi Higashi, “Are We Real Friends? Albania-China Relations in the Xi Era”. *Sinopsis*, (2019, Vol:17), p.36.

120 Yamei Xinhua, “China, Albania Agree to Expand Cooperation Under Belt and Road, 16+1 Framework”, *The Belt and Road Initiative*, 19.04.2017, http://belt.china.org.cn/2017-04/19/content_40650762.htm, Erişim: 01.01.2021

121 Vladimir Shapov, “A Decade of Patience: How China Has Become a Power in the Western Balkans”, 02.02.2021, <http://www.europolitika.com/on-yillik-sabir-sureci-cin-bati-balkanlarda-bir-guc-haline-nasil-geldi/>, Erişim: 31.12.2021

122 Bojan Stojkovski, Ivana Jeremic, Samir Kajosevic, Ivana Nikolic, Ivan Angelovski, Fatjona Mejdini, and Irvin Pekmez, “China in the Balkans: Controversy and Cost”, *BalkanInsight*, 15.12.2021, <https://balkaninsight.com/2021/12/15/china-in-the-balkans-controversy-and-cost/>, Erişim:02.01.2022

123 Plamen Tonchev, *China's road: Into the western Balkans*, European Union Institute for Security Studies (EUISS),2017. p.3.

olmayı amaçlamaktadır (bir takım yolsuzluk söylemleri sebebiyle fonlar eğitim alanına kaydırılmıştır).¹²⁴ Son olarak, iki Çinli şirket, China Everbright ve Friedmann Pacific Asset Management, Tiran Uluslararası Havalimanı SHPK' sını satın aldığını duyurmuştur. Grup, tesisi Arnavut hükümetinin onayına tabi olarak 2025 yılına kadar işleteceğini belirtmiştir.¹²⁵ Fakat 2020 yılında havaalanının tüm özkaynaklarını bir Avrupa kuruluşuna satmıştır.¹²⁶

İki ülke arasında vize kısıtlamaları kaldırıldığından beri turizm yükselmeye başlamıştır. 2018'de yaklaşık 17.000 Çinli turist Arnavutluk'u ziyaret ederek 2017'ye göre yüzde 60 artış göstermiştir.¹²⁷ Çin'in bölgede yürüttüğü kültürel diplomasiye bağlı olarak, Arnavutluk'ta bulunan Tiran Üniversitesi'ne bağlı Konfüçyüs Enstitüsü de Çin kültürünü tanıtmak amacıyla hizmet vermektedir.¹²⁸

Çin'in Kuşak-Yol Projesi'nin Amacı ve Balkan Ülkelerine Etkileri

Kuşak-Yol Projesi ve 17+1 girişimi bağlamında Çin ile Balkanlar'daki ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler her geçen gün artmaktadır. Çin hem bölgesel anlamda hem de ülkeler bağlamında artan bir ekonomik varlık göstermektedir. Daha bürokratik bir yapıda olan AB'nin kurumsal ve idari hibe süreçlerine bakıldığında, şeffaf, detaylı ve yerine getirilmesi gereken koşulların fazla olduğu görülmektedir. AB'nin gerek üyelik sürecinde gerekse proje onaylarındaki bu tutumu Çin'in yararına olmuştur. Bu sayede Çin, ulusal ekonomiler için yeni bir finansman kaynağı olarak kendini kolayca kabul ettirmiştir.¹²⁹ Xi, Çin'in önemli ekonomik kaynaklarını, bölgesel istikrarı koruma ve Çin'in komşu ülkelerde liderliğini sürdürme çabalarında kilit bir araç olarak görmektedir.¹³⁰ Çin'in artan varlığı; altyapı gelişimine, bölgesel entegrasyona, ticaret akışlarına ve ekonomik büyümeye katkıda bulunduğu ölçüde Batı Balkanlar için faydalı olabilecektir. Bununla birlikte, Batı Balkanlar üzerinden Kuşak-Yol Projesi yollarının tam olarak operasyo-

124 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020. p.36.

125 Plamen Tonchev, *China's Road: Into the Western Balkans*, European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017. p.3.

126 "China Everbright Limited Successfully Sold 100% equity of Tirana International Airport, Everbright Limited", <https://www.everbright.com/en/news/china-everbright-limited-successfully-sold-100-equity-tirana-international-airport> Erişim: 02.01.2022

127 Wouter Zweers, et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020. p.36.

128 China.Org.Cn."Albania launches Tirana Confucius Institute", 19.11.2013, http://www.china.org.cn/arts/2013-11/19/content_30640572.htm, Erişim: 31.12.2021

129 Nina Markovic Khaze, Xiwen Wang, "Is China's Rising Influence in the Western Balkans a Threat to European Integration?", *Journal of Contemporary European Studies*, No.2, (2020, Vol:29), p.236.

130 Peter Cai. "Understanding China's Belt and Road Initiative." *Lowy Institute for International Policy*, 22.03.2017, <https://www.lowyinstitute.org/publications/understanding-belt-and-road-initiative>, Erişim: 01.01.2022

nel bir ulaşım ağı oluşturması biraz zaman alacaktır. Bölgedeki altyapı projeleri, Çinli inşaat şirketlerinin Avrupa'da bir geçmişe sahip olmalarını sağlamanın yanı sıra, aşırı kapasite sorunlarını azaltmalarına ve istihdam yaratmalarına yardımcı olmaya devam edecektir.¹³¹ Bölgenin ulaşım altyapısının iyileştirilmesi Balkanlar'ı daha çekici bir yatırım destinasyonu haline getirecek; ticaretin maliyetini azaltacak ve çeşitlendirmesini kolaylaştıracak; bölgesel işbirliğinin geliştirilmesine ve ekonomik büyümenin canlanmasına katkıda bulunacaktır.¹³² Çin'in bu projesi ile teknik bilgi ve becerilerini denizaşırı ülkelere ihraç etme amacı güttüğü de söylenebilmektedir.¹³³ Öte yandan, Balkan ülkelerinde bu yatırımlara dair tartışmalar da mevcuttur. Çin'in yatırımlarıyla ilgili tartışmalar (ör. sağlanan faydalar, şeffaflık eksikliği vb.) ile artan borçlar ve çevre tahribatı söz konusu olduğunda, toplumlarda kutuplaşmalara sebep olabilmektedir. Karadağ toplumunun bir dereceye kadar kutuplaşması buna en iyi örnekler arasında yer almaktadır.¹³⁴ Bosna Hersek yönetiminin inşaat iznini reddettiği Banovici Termik Santrali de çevre tahribatı konusunda örnek verilebilecek Kuşak-Yol Projeleri arasındadır.

Çin'in yatırımlarının Batı Balkan ülkelerinin ulusal çıkarları konusunda taviz elde etme girişimi olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Ayrıca Çin'in Batı Balkanlar'a yönelik politikası Avrupa entegrasyonunu engellemeye çalışmamaktadır ve 17+1 formatındaki katılımcıların çoğu AB üyesidir. Pekin, kendi kalkınma yolunu desteklemeden veya alıcı ülkelerin içişlerine müdahale etmeden yeni yatırımlar ve anlaşmalar arayan bir ekonomik ortak rolüyle kendisini sınırlamıştır.¹³⁵ Buna karşılık, Avrupa Birliği Çin'in ekonomik yayılmacı bu tutumuna bir tepki verememektedir. Avrupa Birliği'nin, Çin'e karşı bir konsensüs pozisyonu veya politikası oluşturmasının önündeki en büyük engel 17+1 girişimidir (üyelerin çoğu aynı zamanda Avrupa Birliği üyesi).¹³⁶ Çin'in ideolojisini ihraç etmeyi amaçlamadığı söylenebilmektedir. Ekonomik genişlemesini, AB tarafından teşvik edilen yönetim reformlarıyla taban tabana zıt olan, devlet ve piyasa güçleri

131 Plamen Tonchev, *China's Road: Into the Western Balkans*, European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017, pp.3-4.

132 Peter Sanfey, Jakov Milatovic, "The Western Balkans inTransition: Diagnosing the Constraints on the Path to a Sustainable Market Economy", London, England: European Bank for Reconstruction and Development, 2018, p.5.

133 Fitch Ratings, "China's One Belt One Road Brings Risks", 09.03.2020, <https://www.fitchratings.com/site/pr/1018144> Erişim:03.01.2022

134 Florian Bieber, Nikolaos Tzifakis. "The Western Balkans as a Geopolitical Chessboard? Myths, Realities and Policy Options", *BiEPAG Policy Brief*, 2019, p.19.

135 Florian Bieber, Nikolaos Tzifakis. "The Western Balkans as a Geopolitical Chessboard? Myths, Realities and Policy Options", *BiEPAG Policy Brief*, 2019, p.12.

136 Heather A.Conley, et al. "China's 'Hub-and-Spoke' Strategy in the Balkans", Center for Strategic and International Studies (CSIS), *A Report of the Europe Program and the Reconnecting Asia Project*, 2020, p.5.

arasındaki dengeye dayanan yerel iş ilişkileri modeliyle sağlamaktadır. Çin, etki alanını sistematik olmaktan öte proje bazlı ilerletmektedir. Öyle ki, Pekin, bölgeye yaptırım yaptığı her projeye yavaş ama emin adımlar atmaktadır. Bölgedeki popülist siyasetin yükselişi de Çin'in etki alanı oluşturmasını kolaylaştırmaktadır. Çin hükümetinin sunduğu yatırımlar, hükümetlere iktidarda kalmak için gerekli olan finansal kaynağı sağlamaktadır. Bu da mevcut yönetim krizini şiddetlendirmekte ve derinleştirmektedir.¹³⁷

Çin projelerinin genel anlamda yürütme riskleri de yüksektir. Çinli mühendislik ve inşaat şirketleri kapsamlı teknik deneyime sahiptir, fakat yabancı pazarlarda faaliyet göstermek onlar için zorlu olacaktır. Proje süreçlerinde öngörülemeyen birçok sorunla karşı karşıya kalılabilecektir. Bu durum sadece Çin için değil, aynı zamanda yatırımların yapıldığı Balkan ülkeleri için de geçerlidir. Projelerin uygulanması ve kredilerin geri ödenmesinde birçok öngörülme sorunla karşılaşma riski mevcuttur. Kredilerin bir kısmı proje gelirlerinden borç ödemesi üzerine verilmiştir, bu durumda projenin verimliliğinin analizi de Balkan ülkeleri için dikkat edilmesi gereken bir unsurdur. Ödemeler bir sorun haline gelirse, Çin'in proje anlaşmaları borç alan ülke üzerinde bir etkiye sahip olacaktır.¹³⁸

Sonuç

Çin, Kuşak-Yol Projesi ve 17+1 girişimi ile Balkanlar'daki etkisini arttırmaya devam etmektedir. Hükümetlere doğrudan verilen krediler, bölgedeki AB gibi alternatif kurumların aksine uygun finansal koşullarla sunulmaktadır. Kredi ödemelerinin uzun vadeli olması, Çin ve yatırım yapılan Balkan ülkeleri arasında bir bağımlılık ilişkisi oluşturmaktadır. Çin'in bölge ile etkileşimi sadece kredi ve yatırımlar boyutunda değildir, Konfüçyüs enstitülerinin çalışmaları önemli bir kültür diplomasisi yaratmaktadır. Projelerde Çinli uzmanların çalışması da kültürel anlamda birbirini tanımak ve yakınlaşmak için bir araç niteliğindedir.

Balkan ülkeleri de AB üyeliği için gerekli iyileştirmeleri Çin'in sağladığı krediler ile gerçekleştirebilmektedir. Merkez-çevre ilişkisi bağlamında bu borçların ve verilen kredilerin Çin'in ekonomik kazanımlarını korumaya yönelik olduğu görülmüştür. Projede kullanılacak teçhizatın ve uzmanlık bilgisinin Çin'den alınması şartı, verilen kredilerin dolaylı yoldan yine Çin ekonomisini korumaya yönelik olduğu sonucuna varılmıştır.

137 Michal Makocki, Zoran Nechev, "Balkan Corruption: The China Connection", 22.07.2017, https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/EUISS-Alert_22_China-Balkan_corruption.pdf, p.2, Erişim:11.05.2022

138 Fitch Ratings, "China's One Belt One Road Brings Risks", 09.03.2020, <https://www.fitchratings.com/site/pr/1018144>, Erişim:25.05.2022

KAYNAKÇA

- Aixin, Li. "China's Aid to Serbia not Geopolitically Motivated, Meant for Strong, United EU: Expert", *Global Times*, 09.04.2020, <https://www.globaltimes.cn/content/1185161.shtml>, Erişim:24.12.2021
- Andelman, David A. "China's Balkan Strategy", *International Security*, No.3, (1979, Vol:4), pp.60-79.
- Balkan Insight, "Macedonia Buys New Trains from China." 25.06.2014, <https://balkaninsight.com/2014/06/25/macedonia-buys-new-trains-from-china/#:~:text=Macedonian%20Finance%20Minister%20Zoran%20Stavreski,Chinese%20company%20CSR%20Corporation%20Ltd> , Erişim: 04.12.2021
- Benson, Leslie. *Yugoslavia: A Concise History*, Palgrave Macmillan, Hampshire, England, 2004.
- Bieler, Florian. Nikolaos Tzifakis, "The Western Balkans as a Geopolitical Chessboard? Myths, Realities and Policy Options", *BiEPAG Policy Brief*, 2019.
- Brady, Anne Marie. Hiromichi Higashi, "Are We Real Friends? Albania-China Relations in the Xi Era", *Sinopsis*, (2019, Vol:17).
- Braudel, Fernand. *Afterthoughts on Material Civilization and Capitalism*, (trans: Patricia M. Ranum). Johns Hopkins University Press. Baltimore and London, 1979.
- BRI International Green Development Coalition, "The Belt and Road Initiative Green Development Case Studies Report 2020", *Springer*, 04.2021, p.21-24, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-981-16-3188-7.pdf>, Erişim:01.01.2021
- Briefing Paper IV: External Influence in The Cultural&Religious Sphere, <https://www.balkancrossroads.com/bp-iv-culture-religion>, Erişim:15.01.2022
- Cai, Peter. "Understanding China's Belt and Road Initiative." Lowy Institute for International Policy, 22.03.2017, <https://www.lowyinstitute.org/publications/understanding-belt-and-road-initiative>, Erişim: 01.01.2022
- Čavoški, Jovan. "Overstepping the Balkan Boundaries: The Lesser Known History of Yugoslavia's Early Relations with Asian Countries (New Evidence from Yugoslav/Serbian Archives)", *Cold War History*, Vol.11, (2011, No:4) pp.557-577.
- Cela, Alba. "Albania and the Influence of Outside Actors", *The Strategic Role of External Actors in The Western Balkans*, 2020, pp.5-17
- CGTN, "Chinese tourists to Bosnia and Herzegovina doubled in H1", 13.08.2019, <https://news.cgtn.com/news/2019-08-13/Chinese-tourists-to-Bosnia-and-Herzegovina-doubled-in-H1--J8eJ9XSrHa/index.html>, Erişim:31.12.2021
- China Power Team, "Is China at the Forefront of Drone Technology?" *China Power*, 29.05.2018/ Updated 25.08.2020/24.05.2022, <https://chinapower.csis.org/china-drones-unmanned-technology/>, Erişim:31.12.2021
- China.Org.Cn. "China, Serbia to Set Up First Confucius Institute in Balkans", 16.05.2006, http://www.china.org.cn/international/cultural_sidelines/2006-05/16/content_1168459.htm, Erişim: 31.12.2021
- China.Org.Cn. "Albania launches Tirana Confucius Institute", 19.11.2013, http://www.china.org.cn/arts/2013-11/19/content_30640572.htm, Erişim: 31.12.2021
- "China Everbright Limited Successfully Sold 100% equity of Tirana International Airport, Everbright Limited", <https://www.everbright.com/en/news/china-everbright-limited-successfully-sold-100-equity-tirana-international-airport> Erişim: 02.01.2022

- “Chinese Investment To Build Serbia’s First Industrial Park”, *Industry Europe*, 30.04.2019 <https://industryeurope.com/sectors/construction-engineering/chinese-investment-to-build-serbias-first-industrial-park/> Erişim:30.12.2021
- Conley, Heather A. et al., “China’s ‘Hub-and-Spoke’ Strategy in the Balkans”, Center for Strategic and International Studies (CSIS), *A Report of the Europe Program and the Reconnecting Asia Project*, 2020.
- Consulate-General of the People’s Republic of China in San Francisco, “The People’s Republic of China Recognizes the Republic of Montenegro”, 2006, <https://www.mfa.gov.cn/ce/cgsf/eng/xw/t258224.htm> , Erişim:01.01.2021
- Daskalovski, Zhidas. “Republic of Macedonia or North Macedonia?”, *Insight Turkey*, No.2, (2019, Vol:21), pp. 63-74.
- Ferraro, Vincent. “Dependency Theory: An Introduction”, The Development Economics Reader, (Ed. Giorgio Secondi), *Routledge*, London, 2008, pp.58-64.
- Findlay, Ronald. “Growth and Development in Trade Model”, *Handbook of International Economics*, Cilt .1, 1984, pp.185-236.
- Fitch Ratings, “China’s One Belt One Road Brings Risks”,09.03.2020, <https://www.fitchratings.com/site/pr/1018144>, Erişim:03.01.2022
- Frank, Andre Gunder. *The Development of Underdevelopment*, New York, 1996.
- Gallo, Pippa. “Construction Permit Denied for Banovići Coal Power Plant in Bosnia and Herzegovina”, 15.12.2017, <https://bankwatch.org/blog/construction-permit-denied-for-banovici-coal-power-plant-in-bosnia-and-herzegovina>, Erişim:02.01.2021
- Gilpin, Roper, *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press, United Kingdom, 1987.
- Grcic, Mladen. “Montenegro, The People’s Map of Global China”, 30.07.2021, <https://thepeoples-map.net/country/montenegro/>, Erişim: 01.01.2021
- Heywood, Andrew. *Küresel Siyaset*, Adres Yayınları, (çev: Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir), Ankara, 2011.
- Hükümetlerarası Anlaşma Metinleri; (1954), Minutes of the Conversation between Vice Premier Li Xiannnian and the Head of the Albanian Government Delegation Behar Shtylla, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134723>, Erişim:01.01.2021
- Huskiç, Adnan. “Bosnia and Herzegovina: Abandoned by the West, Embraced by the East?” *The Western Balkans in The World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*, (Ed. Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis), *Routledge*, London, 2019, pp.83-107.
- Isufi, Perparim. “Kosovo Abandons Bid to Join Interpol This Year”, *Balkan Insight*, 21.09.2017, <https://balkaninsight.com/2017/09/21/kosovo-abandons-bid-to-join-interpol-this-year-09-21-2017/>,Erişim: 11.05.2022
- Karastanovic, Azra. “Montenegro between the East and West: Who Will Prevail in the ‘Land of Seas and Mountains?’”, *The Strategic role of External Actors in The Western Balkans*,2020, pp.28-47.
- Khaze, Nina Markovic. Xiwen Wang, “Is China’s Rising Influence in the Western Balkans a Threat to European Integration?”, *Journal of Contemporary European Studies*, No.2, (2020, Vol:29), pp.234-250.
- Kostika, Dragana. “Build It Bigger: Constructing Ada Bridge”, 02.06.2013, <https://stillinbelgrade.com/build-it-bigger-constructing-ada-bridge/> Erişim:30.12.2021
- Krstinovska, Ana. “The Place of North Macedonia in China’s Strategy for the Western Balkans”, *Konrad-Adenauer-Stiftung*, Skopje, 2019.
- Levchenko, Ihor. “Serbia is Under Pressure from Chinese Investments”, 29.11.2021, <https://neweasteurope.eu/2021/11/29/serbia-is-under-pressure-from-chinese-investments/> Erişim: 30.12.2021

- Levitin, Oleg. Jakov Milatovic, Peter Sanfey, “China and South-Eastern Europe: Infrastructure, Trade and Investment Link”, *Department of Economics, Policy and Governance*, EBRD, 2016.
- Makocki, Michal. Zoran Nechev, “Balkan Corruption: The China Connection”, 22.07.2017, https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/EUISS-Alert_22_China-Balkan_corruption.pdf , p.2, Erişim:11.05.2022
- Marciaq, Florent. “Serbia: Looking East, Going West?”, *The Western Balkans in The World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*, (Ed. Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis), Routledge, London, 2019, pp.61-82.
- Mardell, Jacob. “Postcard from the New Silk Road: A Highway to Nowhere”, *Berlin Policy Journal*, 27.06.2019, <https://berlinpolicyjournal.com/postcard-from-the-new-silk-road-a-highway-to-nowhere/>, Erişim: 03.12.2021
- Marku, Ylber. *Sino-Albanian Relations During the Cold War, 1949-1978 : an Albanian Perspective*, Lingnan University, 2017.
- Mirkovic, Milika. “Montenegro External Relations Briefing: Relations Between Montenegro and Major Powers”, *China CEE Institute*, No. 4(ME), (2021, Vol:43).
- Moravic, Jovana. “Montenegro: Always at a Crossroads”, *The Western Balkans in the World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*, (Ed. Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis), Routledge, 2020, pp.146-163.
- Musabelliu, Marsela. *Sino-Albanian Relations: 70 Years of Diplomatic Ties in Retrospect*, Xiamen University, 2019.
- Nechev, Zoran. Ivan Nikolovski. “After Prespa: External Influences in North Macedonia”, *The Strategic Role of External Actors in the Western Balkans*, 2021, pp.48-74.
- “North Macedonia”, European Direct Strasbourg, <https://www.strasbourg-europe.eu/macedonia/>, Erişim: 25.11.2021
- “Nova Makedonija Interviews Ambassador Wen Zhenshun, Chinese Embassy in the Republic of Macedonia”, 21.10.2015, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zwjg_665342/zwb_d_665378/t1307992.shtml Erişim: 04.12.2021
- Pavličević, Dragan. “Structural Power and the China-EU-Western Balkans Triangular Relations”, *Asia Europe Journal*, No.4, (2019, Vol:17), pp.453-468.
- Pekmez, Irvin. “China in the Balkans: Controversy and Cost”, *BalkanInsight*, 15.12.2021, <https://balkaninsight.com/2021/12/15/china-in-the-balkans-controversy-and-cost/>, Erişim:02.01.2022
- Poulain, Loic. “China’s New Balkan Strategy”, *Central Europe Watch*, No.2, (2011, Vol:1), p.1.
- Prebisch, Raul. “Commercial Policy in the Underdeveloped Countries”, *American Sociological Review*, No.2,(1959, Cilt:49) pp. 251-273.
- Romaniuk, Scott Nicholas. “Dependency Theory”, *The Sage Encyclopedia of War: Social Science Perspectives* (Ed. P. Joseph), Sage Publications, 2017, pp.481-483.
- Sanfey, Peter. Jakov Milatovic, “The Western Balkans in Transition: Diagnosing the Constraints on the Path to a Sustainable Market Economy”, London, England: *European Bank for Reconstruction and Development*, 2018.
- Santos, Theotonio Dos. “The Structure of Dependence”, *The American Economic Review*, No.2. (Paper and Proceedings of the Eighty Second Annual Meeting of the American Economic Association, Vol:60) 1970, pp.231-236

- Sbotic, Strahinja. “Serbia: The Hub for External Actor Involvement”, *The Strategic Role of External Actors in The Western Balkans*, Wilfried Martens Centre for European Studies and the Political Academy of the Austrian People’s Party, 2020, pp.74-85.
- Shapov, Vladimir. “A Decade of Patience: How China Has Become a Power in the Western Balkans”, 02.02.2021, <http://www.europolitika.com/on-yillik-sabir-sureci-cin-bati-balkanlar-da-bir-guc-haline-nasil-geldi/>, Erişim: 31.12.2021
- Skocpol, Theda. “Wallerstein’s World Capitalist System: A Theoretical and Historical Critique”, *American Journal of Sociology*, The University of Chicago Press, No.5,1977, Vol:82), pp. 1075-1090.
- Stavrou, Nikolaos A. “The Sino-Albanian Friendship”, *World Affairs*, No. 3 (Winter, 1971, Vol:134), pp.234-242.
- Stojkovski, Bojan. Ivana Jeremic, Samir Kajosevic, Ivana Nikolic, Ivan Angelovski, Fatjona Mejdini, and Stopic, Zvonimir. “Bosnia-Herzegovina External Relations Briefing: Overview of the Relations Between People’s Republic of China and Bosnia and Herzegovina in 2020”, *China CEE Institute*, No. 4, (2020, Vol:34).
- “The Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China”, www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjzg_663340/xos_664404/gjlb_664408/Montenegro_664680/, Erişim: 01.01.2021
- Tonchev, Plamen. *China’s Road: Into the Western Balkans*. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017.
- UN Tribune, “Kosovo Falls Three Votes Short in UNESCO Bid”, 11.09.2015, <http://untribune.com/kosovo-falls-three-votes-short-in-unesco-bid/> Erişim: 14.12.2021
- Vangeli, Anastas. “China: a New Geoeconomic Approach to The Balkans”, *The Western Balkans in The World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*, (Ed. Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis), Routledge, London, 2019, pp.205-224.
- Vangeli, Anastas. Dragan Pavličević, “Introduction: New Perspectives on China–Central and Eastern Europe Relations”, *Asia Eupore Journal*, No.4, (2019, Vol:17), pp.361-368.
- Vladisavljev, Stefan. “Rising from Ashes: Cultural Cooperation Promotes Steel Friendship”, 08.05.2019, <https://news.cgtn.com/news/3d3d514f3467444e34457a6333566d54/index.html>, Erişim: 31.12.2021
- Vladisavljev, Stefan. “Surveying China’s Digital Silk Road in The Western Balkans”, 03.08.2021, <https://warontherocks.com/2021/08/surveying-chinas-digital-silk-road-in-the-western-balkans/>, Erişim:01.01.2021
- Vuksanovic,Vuk. “Chinese Drones in Serbian Skies”, Rusi, 05.06.2021. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/chinese-drones-serbian-skies>, Erişim:31.12.2021
- Wallerstein, Immanuel. Terence K. Hopkins, *Geçiş Çağı: Dünya Sisteminin Yörüngesi (1945-1925)*, (çev: Nuri Ersoy, Ender Abadoğlu, Orhan Akalın, Yücel Kaya), *Avesta Yayınları*, İstanbul,2000.
- Xinhua, Yamei. “China, Albania Agree to Expand Cooperation Under Belt and Road, 16+1 Framework”, The Belt and Road Initiative, 19.04.2017, http://belt.china.org.cn/2017-04/19/content_40650762.htm, Erişim: 01.01.2021
- Zweers, Wouter. et al. *China and the EU in the Western Balkans: A Zero-sum Game?*, Clingendael Institute, 2020.
- “(Видео) Кинескиот универзитет Вухан доделува стипендии за студентите на УГД,” Life UGD, 22.06.2016, <https://life.ugd.edu.mk/index.php/studenti-life/item/1072-kineskiot-univerzitet-vuhan-dodeluva-stipendii-za-studentite-na-ugd>. Erişim:15.01.2022